

Verschijnt twee maal per jaar

**Nederlandse
Vereniging voor
Vlaggenkunde**

Vlag! 23

23/281 najaar 2018

in dit nummer:

**Eén stad, méér vlaggen:
Middelburg in Zeeland**

Speciale marinevlaggen

Achterhoek heeft eigen vlag

Mauritanië verandert vlag

Gemeentevlag Berg en Dal

Bord met een voorstelling van het
Nederlandse VOC schip Vrijburg,
anoniem, ca. 1756

Rijksmuseum AK-NM-13527.

Vlag! 23

Vexilla Nostra

(VN 281)

- 3 Jos Poels –
Speciale marinevlaggen
- 10 Wim Schuurman –
De Tunesische nationale vlag nu en vroeger
- 11 Wim Schuurman –
Karnataka
- 23 Willem van Ham –
Eén stad, méér vlaggen: Middelburg in Zeeland
- 20 Marcel van Westerhoven –
Vlag van gemeente Berg en Dal
- 21 **De vlag uit voor...**
- 22 Wim Schuurman –
Mauritanië
- 23 Hjsen of niet? –
Berg en Dal
- 24 Jos Poels –
Achterhoekse vlag
- 27 **Vlaggendag 2018**
- 28 Hans IJsbrandy –
De Jure I
- 29 Jos Poels –
De Jure II
- 29 Wim Schuurman –
Tsjecho-Slowakije

Nummer 23 mag er wezen, het tweede van *Vlag!* dat we volledig in eigen beheer hebben gemaakt. Want wat een variatie aan schrijvers en onderwerpen! Van het langverwachte artikel over de diverse vlaggen van de stad Middelburg van kersvers erelid Willem van Ham, resultaat van gedegen vlaggenkundig spitwerk, via de vlag van de nieuwe gemeente Berg en Dal door Marcel van Westerhoven tot een erevlag voor marineschepen die in de 19de eeuw hielpen bij het opheffen van een blokkade in Japan door Jos Poels. Ook van zijn hand is een stuk over de nieuwste regiovlag in Nederland, die van de Achterhoek. Buitenlandse vlaggen komen aan bod in vier artikelen van Wim Schuurman: over de nationale vlaggen van Tunesië en Mauritanië, de vlag van de Indiase deelstaat Karnataka en de ontwerper van de vlag van Tsjechoslowakije. Hans IJsbrandy tenslotte laat zien dat de officiële beschrijvingen van nationale vlaggen vaak veel aan duidelijkheid te wensen over laten, met de vlag van San Marino als lichtend voorbeeld van hoe het wel zou moeten.

Met veel plezier heb ik me de afgelopen 23 jaar met de totstandkoming van *Vexilla Nostra* en *Vlag!* bezig gehouden, eerst vooral met het schrijven van artikelen over nieuwe gemeentevlaggen, later ook steeds meer met redactionele werkzaamheden. Ik was in 2008 nauw betrokken bij de realisatie van het gezamenlijk met de Vlaggenparade gepubliceerde *Vlag!* en deed sindsdien ook de eindredactie van het vlaggenkundig deel. Dankzij deze stap konden wij een blad in kleur op A4-formaat voor u verzorgen, een langgekoesterde wens. En zetten we dat nu ook op eigen benen voort. Door ontwikkelingen in mijn privésfeer is de tijd die ik aan de NVvV kan besteden beperkter geworden. Jos Poels is sinds kort de redactie komen versterken. Beide overwegingen hebben mij doen besluiten uit de redactie te stappen en het stokje aan Jos over te dragen. Over nieuwe gemeentevlaggen zal ik u in *Vlag!* blijven informeren.

Theun, Daan en Hans: bedankt voor al die jaren dat ik met jullie samen dit mooie blad in een prettige sfeer voor onze leden tot stand mocht brengen. En Jos: veel succes, *Vlag!* is met jou als eindredacteur in capabele handen.

Namens de redactie,
Marcel van Westerhoven

Colofon

Vlag! nr 23/281, najaar 2018
ISSN 1877-167X

copyright 2018
Nederlandse Vereniging
voor Vlaggenkunde

Redactie
Marcel van Westerhoven
(eindredactie)
Jos Poels
Daan van Leeuwen
Theun Okkerse

Vaste medewerkers:
dr Willem van Ham
Wim Schuurman

Abonnement € 25,- per jaar
Aanmelden bij:

Marcel van Westerhoven,
secretaris NVvV
Willemsbos 89
2134 EC Hoofddorp
m.westerhoven@gmx.net
www.vlaggenkunde.nl

Grafische vormgeving:
Theun Okkerse c/o Pictoright

Printwerk:
RAD Dordrecht

Vlag! is het twee keer per jaar
verschijnende tijdschrift van de
Nederlandse Vereniging voor
Vlaggenkunde. De redactie doet
er alles aan dat de informatie die
erin voorkomt zo accuraat
mogelijk is. NVvV-bestuur en
redactie zijn niet verantwoorde-
lijk voor eventuele fouten en
tentoongespreide (politieke)
opvattingen in de inhoud.
Artikelen zijn voor verantwoor-
ding van de auteur.

Niets uit deze uitgave mag wor-
den verveelvoudigd, opgeslagen
in een geautomatiseerd bestand
of openbaar gemaakt door mid-
del van druk, fotokopie, micro-
film of anderszins zonder vooraf-
gaande schriftelijke toestem-
ming van de uitgever.

No part of this magazine may be
reproduced in any form by print,
photoprint, microfilm or any
other means without written
permission from the publisher.

Speciale marinevlaggen

voor speciale
gelegenheden

Dank-je-wel voor het
opheffen in 1864 van
blokkade
Straat van Shimonoseki
in Japan

Afb 1. Een internationaal eskader, met
vier Nederlandse oorlogsbodems, beschiet
5 september 1864 Japanse stellingen aan
de Straat van Shimonoseki. Rechtsonder
ligt de 'Amsterdam' voor anker, met een
aantal sloepen aan zich vastgemaakt.
(Maritiem Museum Rotterdam. Schilder onbe-
kend.)

Door JOS POELS*

Een gecombineerde Nederlandse, Franse, Britse en Amerikaanse vloot maakte in september 1864 een einde aan de blokkade van de Straat van Shimonoseki in Japan. Koning Willem III verleende de vier schepen van het Nederlandse eskader speciale erevlaggen. De oorlogsbodem Metalen Kruis kreeg bovendien een speciale, zijden vlag van veteranen die die onderscheiding ruim 30 jaar eerder hadden verdiend tijdens de Tiendaagse Veldtocht tegen de rebellerende Belgen. Deze in alle opzichten unieke vlaggen worden nu bewaard in het Rijksmuseum Amsterdam.

Japan sloot zich in 1636 af van de buitenwereld. Het eilandenrijk wilde met *Sakoku* (Land in Kettingen) het christendom buiten de deur houden. Nederland mocht echter als enige buitenlandse natie blijven. De shogun (plaatselijke legerleider) gaf de Verenigde Oost-Indische Compagnie in 1641 in de baai van Nagasaki het eilandje *Dejima* (Deshima) om er een handelspost op te zetten.

Het waren de Amerikanen die in het midden van de negentiende eeuw het Japanse keizerrijk dwongen zijn isolationistische politiek op te geven. Commodore Matthew C. Perry van de US Navy drong Japan op 31 maart 1854 het Verdrag van Kanagawa op. Volgens dit akkoord moest Japan de havens van Nagasaki, Shimoda en Hakodate openstellen voor niet-Japanse schepen. Soortgelijke verdragen sloot Japan even later met Groot-Brittannië en Nederland.

Een groot deel van de Japanse bevolking zag de opening van haar imperium niet zitten. Keizer Komei brak in 1863 met een traditie om zich buiten staatszaken te houden. Hij beval tot "het verdrijven van alle barbaren", waarmee de Europeanen en Amerikanen werden bedoeld. Dat was voor de Choshu-clan, onder leiding van daimyo (krijgsheer beho-

rend tot de samoeraiklasse) Takachika het sein om tegen die 'barbaren' actie te ondernemen. Hij gaf zijn soldaten bevel buitenlandse schepen onder vuur te nemen zodra die de Straat van Shimonoski¹ (ook Straat van Kammon genoemd) passeerden. De zeestraat scheidt het Japanse hoofdeiland Honshu van het zuidelijke eiland Kyushu.

De Amerikaanse *Pembroke* was eind juni 1863 het eerste schip dat door de volgelingen van de opstandige daimyo onder vuur werd genomen. Een dag later raakte het Franse oorlogsschip *Kienchang* zwaar beschadigd toen die door de zeestraat voer. Kapitein-luitenant-ter-zee jonkheer Frans Frederik de Casembroot passeerde met Zr.Ms. korvet *Medusa* op 11 juli de Straat van Shimonoseki. Hij meende met rust te worden gelaten vanwege de oude, historische banden van Nederland met Japan. Takachika had daar echter lak aan; hij liet de *Medusa* beschieten. Negen bemanningsleden van de *Medusa* verloren hun leven of raakten ernstig gewond. De Casembroot schoot terug en wist te ontkomen door hard weg te varen, maar het schip is inmiddels ernstig beschadigd.

Tegenaanval

Diplomatieke druk op de centrale Japanse overheid om de beschietingen te stoppen, leidt tot niets. De Britse diplomatieke vertegenwoordiger in Japan, Rutherford Alcock, neemt daarop begin 1864 het initiatief een tegenaanval te organiseren. Hij weet een vloot samen te brengen van negen Britse-, vier Nederlandse en drie Franse oorlogsschepen, met in totaal ruim 5000 matrozen en mariniers aan boord. Die zet 17 augustus 1864 – ruim een jaar na aanvang van de blokkade – koers richting Yokohama. De Amerikanen kunnen geen oorlogsschepen leveren, omdat het land zelf in een burgeroorlog is verwickeld. Als een soort steunbetuiging begeleidt de Amerikaanse koopvaarder *Takiang* de geallieerde vloot, die onder leiding staat van de Britse admiraal Sir Augustus L. Kuper.

Het Nederlandse eskader staat onder leiding van kapitein ter zee J.E. de Man, die ook het bevel voert over Zr. Ms. Schroefstoomschip der eerste klasse *Metalen Kruis*. Het is een gloednieuw schip, dat in december 1863 van de rijkswerf Amsterdam kwam. Het is een van de laatste Nederlandse houten marineschepen. De

Medusa van kapitein-luitenant De Casembroot maakt ook deel uit van de vloot, evenals de *Djambi* en het radarstoomschip *Amsterdam*.

De geallieerde vloot verzamelt zich in de buurt, maar op veilige afstand van de Straat van Shimonoseki. De schepen stevenen op 4 september af op hun doel. In het rapport dat bevelhebber De Man die dag opmaakt, meldt deze:

"In den morgen [...] deed de Engelsche Admiraal sein naar de Straat, tot in de nabijheid der vijandelijke forten op te stoomen; dit geschiedde in drie kolonnen: regter kolonne: Nederlandsche schepen, centrum: Engelsche schepen, linker kolonne: Fransche schepen. Toevallig was juist die dag de verjaardag van onzen geliefden Prins van Oranje.² De geheele vloot had de Nederlandsche vlag van den top geheschen, en onder het spelen van onze volksliederen op de Fransche en Engelsche Admiraalsschepen, verlieten wij statig de ankerplaats van Hima-Sima."³

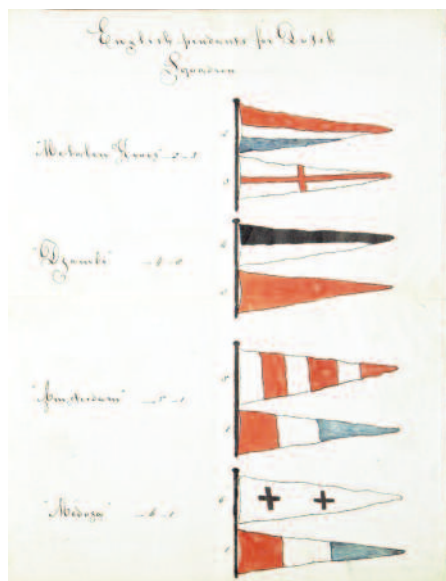
Als de geallieerde vloot de volgende dag bij Shimonoseki arriveert, beginnen de schepen direct met de beschieting van de kustbatterijen. De Japanse opstandelingen kunnen niet op tegen de gecombineerde vuurkracht van het geallieerde eskader (Afbeelding 1). Ze geven zich 6 september over. Aan geallieerde zijde vallen 27 doden en gewonden en raken twee schepen zwaar beschadigd. De blokkade is daarmee opgeheven.

Nederlands trots

Het succes van het bombardement van Shimonoseki draagt bij aan de verdere ontsluiting van Japan. Die krijgt in 1868 haar uiteindelijke beslag, wanneer met de Meiji-restauratie Japan wordt omgevormd tot een constitutionele monarchie. Het betekent het einde van de macht van de Japanse krijgsadel.

De deelname aan en vooral de succesvolle afloop van het bombardement van Shimonoseki wordt internationaal hoog geprezen. In Nederland wekt het bovendien veel vaderlandsliefde op. Het wordt als een bewijs gezien dat het land internationaal nog meetelt en zich kan meten met de Britse en Franse marines. De Nederlandse kranten staan er vol van.

Bij de *Vereeniging het Metalen Kruis* is men bijzonder trots op het

1a

1b

Herkenningssignalen

De schepen in de geallieerde vloot die de Straat van Shimonoseki in september 1864 heropenden, waren elk herkenbaar aan een unieke code van twee wimpels. Adelborst Hermanus de Jongh, aan boord van Zr. Ms. *Medusa*, tekende ze op. Het zijn cijferwimpels volgens het seinsysteem van de Britse Royal Navy. Conservator Leon Homburg van het Marinemuseum in Den Helder zegt dat het vlaggensignalen het communiceren een stuk eenvoudiger maakt. Een sein voor bijvoorbeeld de *Medusa* zal zijn voorafgegaan door de Nederlandse geus.

Maritiem Museum Rotterdam, Collectie handschriften – Inventarisnummer H304.

Afb 2. Voor- en achterzijde van de Metalen Kruis-onderscheiding voor deelnemers aan de Tiendaagse Veldtocht in 1831. Ze werden vervaardigd uit het brons van twee door Nederland veroverde kanonnen bij de slag om Hasselt op 8 augustus 1831. (Foto: Particuliere collectie)

Afb 3. Bij de afdeling Rotterdam van de Vereniging het Metalen Kruis wappert 4 september 1862 een Nederlandse vlag met de onderscheiding van het gebouw. (Reconstructie)

Nederlandse commandoschip dat naar haar is vernoemd. De vereniging was in 1853 opgericht voor alle dragers van het Metalen Kruis (Afbeelding 2). Deze onderscheiding, soms ook Hasselt Kruis genoemd, werd vlak na de Tiendaagse Veldtocht in augustus 1831 door koning Willem I in het leven geroepen. Hij bedankte zo de dienstplichtigen en vrijwilligers die hadden geprobeerd de afscheiding van België te voorkomen.

De vereniging van Metalen Kruis-dragers werd vlak voor het 25-jarige jubileum van de Tiendaagse Veldtocht opgericht. Haar doel was om in 1856 een grote, landelijke reünie te organiseren. In 29 plaatsen, hoofdzakelijk boven de Grote Rivieren, werden plaatselijke verenigingen actief. De vereniging telde zo'n 2200 leden. Onder hen vatte het idee post om een monument op te richten ter ere van wat de 'volksgeest van 1830-1831' werd genoemd. Koning Willem III, die beschermer van de vereniging was, wees daarvoor de Dam in Amsterdam aan. Het monument, de Eendracht of spottend ook wel Naatje van de Dam genoemd, werd onthuld tijdens de 'Augustusfeesten' van 1856. Die week werd op de Koning Willem-werf in Amsterdam ook een klipper te water gelaten, die *Metalen Kruis* werd gedoopt.

Deze *Metalen Kruis* wisselde in augustus 1862 van Nederlandse naar Belgische vlag, toen Antwerpse reder de klipper kocht. De Nederlandse marine had toen al besloten een oorlogsschip naar de onderscheiding en de vereniging Metalen Kruis te vernoemen. Het schroefkorvet met zestien stukken geschut werd in 1860 bij rijkswerf Amsterdam op stapel gezet.⁴ Toen het op 1 november 1863 reisvaardig was, kreeg de bevelhebber opdracht naar Japan te varen.

Reisklaar

Vlak voordat de *Metalen Kruis* zijn lange reis aanvaardt, wordt een delegatie van de landelij-

ke Vereeniging Het Metalen Kruis op de rijkswerf aan boord welkom geheten. De vereniging heeft een zeer speciale band met de boot. Burgemeester Kien van Utrecht, die de delegatie leidt, biedt commandant kapitein-luitenant-ter-zee J.E. de Man, een zilveren beker aan. Kien wijst de manschappen "op Neêrlands alouden roem, ook ter zee behaald en [drukt] den wensch uit, dat ook deze bodem de eer der vaderlandsche vlag mogt helpen handhaven".⁵

Commandant De Man verzekert de delegatie van de veteranen "dat de equipage met de beste geest was beziel. Hij bragt hulde aan de vereeniging "*Het Metalen Kruis*" en hoopte, dat de commissie nog eenmaal in de gelegenheid mogt zijn, om den koning te vragen, dat het *Metalen Kruis* in de vlag van het schip mogt gevoerd worden."⁶

Het is niet duidelijk of De Man daarmee een Metalen Kruis-vlag bedoelt die sommige plaatselijke afdelingen wel eens uitsteken. Bij gelegenheid van de verjaardag van kroonprins Willem op 4 september 1862 houdt de afdeling Rotterdam een buitengewone vergadering. "Van het gebouw wapperde eene nationale vlag met Metalen Kruis, terwijl aan den muur een chassinet was aangebragt met toepasselijke dichtregelen."⁷

Een betere omschrijving geeft op 14 september 1865 een in Den Helder verschijnende krant. De eerder in juni dat jaar opgerichte plaatselijke afdeling houdt enkele dagen voor het verschijnen van het blad een "feestelijke vergadering". "Van de vergaderzaal wapperde op dien dag de vaderlandsche driekleur, die in het witte veld van de vlag met een Metalen Kruis was versierd."⁸ (Afbeelding 3 - Reconstructie)

Verzoekschrift

Nadat in Nederland het nieuws doordringt dat de Metalen Kruis had bijgedragen aan het opheffen van de blokkade van de Straat van Shimonoseki, pakt de Vereeniging Het *Metalen*

Kruis de handschoen op die commandant De Man haar vlak voor zijn vertrek naar Japan had toegeworpen. Het hoofdbestuur stuurt 30 november 1864 een verzoekschrift naar koning Willem III:

"Sire!

Het Japansche Chattam is gevallen! Uwe driekeur heeft schitterend gedeeld, in den roem der openstelling van die wateren, voor den geheelen wereldhandel. –

Vergeef het ons – (oude soldaten van den onvergetenlijke veldmaarschalk!) – als wij thans, in de verrukking des oogens blik; – bij het vernemen, wat ook Uwer Majesteits schip het Metalen kruis bij dat feit, gestreden en geleden heeft; dien bodem – (door Uwe goedheid naar ons kruis gedoopt), – uit den grond des harten toeroepen: Dat hebt Gij braaf volbragt; Gij! doopling van den Koning. In name van het kruis, dat eens Zijn Vader droeg. Maar vergeef het ons dan ook, als wij welligt te verre mogten gaan, door Uwe Majesteit eerbiedig te naderen, met de innige bede: – Sire! geef Uwen Koninklijken Doopeling, na zulk een vuurdoop; – het regt – om ook dat Kruis Uwes Vaders, duurzaam en zigtbaar te mogen voeren in de vlag.

Mogt onze beede onverhoopt te stout zijn, als welligt niet overeen komstig bepalingen of vaste regelen ons onbekend; – dan vragen wij het toch – met bescheidenheid tot U te komen als Beschermheer onzer Vereeniging, met de Bede – "ons wel te willen toestaan; om namens de Vereeniging het Metalen Kruis van September 1831 – aan het zegevierend Metalen Kruis van September 1864; – een zijden vlag ten geschenke aan te bieden."⁹

De brief van het hoofdbestuur van het Metalen Kruis aan de koning vervolgt:

"Geef ons Sire! minstens den vrijheid den bodem, die streed op bevel van de Man, een zijden vlag te vereeren. Maar dubbel dankbaar zouden wij zijn; indien het Uwe Majesteit mogt behagen – ons toe

te staan, in dat geschenk bij wijze van prachtvlag, – een zichtbaar Metalen Kruis te plaatsen om die te doen voeren – zij het dan niet in dienst – dan toch bij vaderlandsche feestelijke [onleesbaar]¹⁰

Minister Kattendijke van Marine steunt de veteranenvereniging. Hij laat het staatshoofd op 6 december weten:

“Er bestaan bij den Ondergeteekende geene bezwaren, dat door het Hoofdbestuur der Vereniging het Metalen Kruis, aan Uwer Majesteit Schroefstoomschip het Metalen Kruis, ter herinnering van het roemvol deel nemen door dien bodem, aan de expeditie tot heropening van de Japansche binnenzee, ten geschenken worde gegeven eene zijden vlag, waarin in de roode baan het teken van het Metalen Kruis zichtbaar zij; met deze bepaling, dat die vlag alleen bij feestelijke gelegenheden aan den grooten top gevoerd worde en steeds van den gaffel, zoo als altijd de nationale vlag, waaije.”¹¹

Het is onbekend of de Marine-minister de verenigingsvlag van het Metalen Kruis kende, met in de witte baan de bronzen onderscheiding. Hij beveelt de koning echter voor de oorlogsbodem een vlag aan met in de linker, rode bovenhoek de afbeelding van de eremedaille. Was het in de tijd van de Republiek gebruikelijk de witte baan te gebruiken voor de brisure (breuk) van de vlag, in het midden van de negentiende eeuw krijgt de linker bovenhoek die plek. De speciale Nederlandse vlaggen van de *Koninklijke Nederlandsche Yacht Club* in Rotterdam (1847) en de *Koninklijke Nederlandsche Zeil- & Roeivereniging* in Amsterdam (1852) waren eerdere voorbeelden.¹²

Willem III laat minister Kattendijke 9 december weten akkoord te gaan met diens voorstel.¹³ Het staatshoofd vindt het ook goed dat de speciale, zijden Metalen Kruis-vlag alleen bij feestelijke gelegenheden de status van landsvlag heeft. Op andere dagen moet het fregat de gewone Nederlandse driekleur blijven voeren. Minister Kattendijke geeft het goede nieuws direct door aan de vereniging.

Het hoofdbestuur van het Metalen Kruis krijgt alle steun van de marinewerf in Amsterdam, waar men weet hoe vlaggen te maken. Vlaggenschilder G.J. van Hemert schildert daar het Metalen Kruis op de rode baan (*Afbeelding 4*).¹⁴ De België-veteranen worden in krantenadvertenties opgeroepen het resultaat op 5 februari 1865 in Amsterdam te komen bekijken, maar wel met de onderscheiding zichtbaar dragend (*Afbeelding 5*). Die dag is niet toevallig gekozen. Op 5 februari 1831 had Jan

van Speyk zichzelf in Antwerpen opgeblazen, om te voorkomen dat zijn Nederlandse kanonneerboot in Belgische handen viel. Van Speyk groeide daarmee uit tot een nationale held.

Er kwamen zo'n 600 leden de vlag in Amsterdam bewonderen.¹⁵ De totale kosten voor het maken van de vlag en de expositie ervan bedroegen voor de vereniging f 263,10. De grootste onkostenpost vormde de zijde voor de vlag: f 136,80. Vlaggenschilder Van Hemert kreeg f 20 voor zijn werk.¹⁶

De eerste krantenberichten over de speciale Metalen Kruis-vlag verschijnen bijna twee weken later. De kranten spelen onder één hoedje, want ze willen voorkomen dat het nieuws de verrassing inhaalt. De verhalen zijn zonder uitzondering positief. “Een driewerf hoerah! En leve de Koning! En de muziek het Wilhelmus, deed de zaal dreunen en eenparig was de bewondering”, meldde de *Amsterdamsche Courant* enkele dagen later.

Marine-minister Kattendijke heeft zichzelf de taak gesteld de vlag op de *Metalen Kruis* te krijgen. Hij heeft echter tot halverwege april geen schepen die vanuit Nederland naar Oost-Indië vertrekken. Hij schrijft het hoofdbestuur van de vereniging 14 februari 1865:

“Ik zou U daarom wel in bedinking willen geven de overbrengst der zijden vlag aan een koopvaardijschip toe te vertrouwen. Ieder Nederlandsch gezagvoerder zal daartoe dadelijk bereid zijn, ja het zich tot eene eere rekenen, eene vlag over te voeren, waaraan zulke schoone herinneringen verbonden zijn.

Mogt daartoe geene geschikte gelegenheid zich voordoen, dan geef ik U in overweging om den Kapitein der Zee de Ruijter de Wildt, die met den mail van 17 April omstreeks naar Oost-Indië vertrekt, te verzoeken, zich met de overbrenging te willen belasten, niet twijfelende of deze Hoofd officier zal gaarne deze taak op zich nemen.”¹⁷

Andere schepen ook

Het lijkt erop dat koning Willem III wordt geplaagd door gewetenswroeging. Vier Nederlandse schepen hebben in de Straat van Shimonoseki meegevochten; en ééntje daarvan krijgt alle aandacht. Waarom de *Amsterdam* en *Djambi* en zeker ook de *Medusa* uitsluiten? De koning geeft de Marine-minister, ergens na de feestelijkheden rond de Van Speyk-dag, opdracht alle vier oorlogsschepen een speciale vlag te schenken. In een Koninklijk Besluit dat hij op 19 februari tekent, heet het:

“Te bepalen, dat door Ons aan de Korvet met stoomvermogen *Medusa* eene zijden en aan de schroefstoomschepen het Metalen Kruis en

Djambi en *Raderstoomschip Amsterdam* eene gewoone vlag wordt geschonken; met vermelding aan de eene zijde der witte baan van het woord *Shimonoseki* en aan de andere zijde dier baan, voor het eerste schip de beide dagteekeningen en voor de drie overigen de dagteekening, waarop door hen is deelgenomen aan de gevechten in de Straat van dien naam, en zulks als eene blijvende herinnering aan dit roemrijk wapenfeit. Van die vlag zal alleen bij feestelijke gelegenheden worden gebruik gemaakt en zal zij moeten gevoerd worden aan den grooten top.”¹⁸

Nergens wordt uitgelegd waarom de *Medusa* een dure, zijden vlag krijgt, terwijl de andere drie er eentje van ‘gewoon’ vlaggendoeck krijgen. Waarschijnlijk omdat deze oorlogsbodem al een jaar voor het breken van de blokkade, in haar eentje, moed had getoond door zich een weg door de Straat van Shimonoseki te schie-ten.¹⁹ Het schip zal ook de Militaire Willemsorde krijgen.

De rood, wit en blauwe zijden vlag voor de *Medusa* heeft aan de voorzijde in de witte baan, in gotisch schrift: “*Shimonoseki*”. Op de achterzijde van de witte baan, in dezelfde gotische letters en cijfers: “11 Julij 1863.” Daaronder: “4, 5, 6 september 1864.” De ‘gewone’ vlaggen voor de *Amsterdam*, de *Djambi* en de *Metalen Kruis* zijn aan beide zijden, in de witte baan beschilderd met letters in goud en zwart: “*SIMONOSEKI 4 – 5 EN 6 SEPT 1864*.”²⁰ (*Afbeeldingen 6a, 6b, 7 en 8*).

Minister Kattendijke licht op 20 februari 1865 de Commandant Gerhardus Fabius van de zeemacht in Oost-Indië in over de besluiten van Willem III. “Deze vlaggen zullen bij gereedheid naar O.I. worden verzonden” laat hij hem in Batavia weten.²¹

Transport gevonden

Eind maart is er een schip gevonden dat de zijden vlag voor de Metalen Kruis richting Nederlands Oost-Indië kan brengen. “[Dordrecht, 29 Maart] Heden morgen is van hier vertrokken het prachtig clipperschip *Kosmopoliet II*, gezagv. J. Bouten, o.a. aan boord hebbende den heer L.F.C. Seelking, officier van administratie 2e kl., die de vereerde opdracht heeft aanvaard om aan het oorlogstoomschip het Metalen Kruis over te brengen de zijden vlag, die, onder ‘s Konings goedkeuring, door de vereening: het Metalen Kruis aan genoemden bodem is geschonken”, meldt het *Dagblad van Zuidholland en 's-Gravenhage* 31 maart 1865. De *Kosmopoliet II* maakt een tussenstop in Brouwershaven, voordat het vaar-

Afb 4. De Vereniging het Metalen Kruis schonk in 1865 met goedkeuring van koning Willem III een zijden vlag met daarop een afbeelding van de onderscheiding aan de oorlogsbodem Metalen Kruis.
(Rijksmuseum Amsterdam, NG-MC-1889-85-1)

Afb 5. Draggers van het Metalen Kruis worden op de Van Speykdag 1865 uitgenodigd de speciale vlag te komen bekijken. Advertentie in de *Oprechte Haarlemsche Courant* van 4 februari 1865.

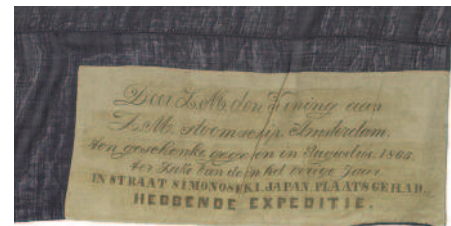
Afb 6. Koning Willem III schonk de Medusa in 1865 een zijden erevlag, met de data waarop het schip in de Straat van Shimonoseki vocht.
(Rijksmuseum Amsterdam NG-MC-1889-85-2)

Afb 7. De erevlag van de Djambi of Metalen Kruis, voor het aandeel in het opheffen van de blokkade van de Straat van Shimonoseki in september 1864.

Afb 8. In de vluchthoek van de Shimonoseki-vlag van de Amsterdam is een etiket genaaid met daarop tekst en uitleg over de speciale driekleur.

tuig 31 maart zeil zet naar Java schrijft de *Zierikzeesche Courant* op 1 april. In de kranten geen woord over de vier speciale Simonoseki-vlaggen.

De klipper van kapitein Bouten met de speciale vracht komt ruim drie maanden later in Batavia aan, waar op de rede ook de Metalen Kruis ligt. Schout-bij-nacht Fabius brengt de vlag naar dit schip. Dat gebeurt op 18 juli 1865. "Er is land en zeewind en het weer is goed. Het

schip ligt op "Reede Batavia," meldt het scheepsjournaal van de Metalen Kruis die dag.²² Daarin wordt verder genoteerd:

"Ten 8^{oo} parade. De S.b.N. [Schout-bij-nacht] Chef der Zeemagt na eene toespraak de vlag laten hij-schen en [...], aan deezen bodem geschenken, door de vereeniging van het Metalen Kruis, waar-op door het wachtschip die vlag met 21 schotes werd gesalueerd. Vlag [...] tevens van top. Deze plegtigheid werd geassisteerd door de

Kommandeerenden Officieren van de hier ter reede liggende oorlogsschepen en de overge-plaatste manschappen, die bij het gevecht voor Simonoseki aanwezig waren. Na eene toespraak van den Kommandant werd het feest met eene extra oorlam besloten."

Dat de erevlag daarna bij feestelijkheden wordt gebruikt, blijkt nog geen maand later.

"Z. M. stoomschip het Metalen Kruis heeft bij gele-

genheid van de verjaring van Prinses Louise, dochter van Prins Frederik op den 5den deze de eerevlag laten wapperen, door de hoofd-vereeniging van het Metalen Kruis aan dien bodem geschonken”, schrijft de in Samarang verschijnende *De Locomotief* op 21 augustus 1865.

Shimonoseki-vlaggen

Immiddels heeft de marine ervoor gezorgd dat de vier Shimonoseki-vlaggen, die Willem III aan de vier oorlogsschepen wil geven, worden beschilderd. Het is niet duidelijk of die eer aan vlaggenschilder Van Hemert in Amsterdam te beurt viel. Het is ook onduidelijk of alle vier vlaggen vergezeld gingen van een koninklijk diploma. De koning tekent er in elk geval op 30 april 1865 een voor de *Medusa*. Daarin beveelt hij:

“Het is Ons uitdrukkelijk verlangen:

- 1: dat deze Vlag met dit Diploma door Onze Gouverneur-Generaal in Oost-Indië eigenhandig wordt uitgereikt aan den tegenwoordigen Kommandant der *Medusa*, in tegenwoordigheid der Officieren, Onder-Officieren en Bemanning;
- 2: dat deze vlag geheschen worde aan den Grooten Top van bovenvermeld Korvet, onder een Koninklijk Saluut van alle aanwezige Nederlandsche Oorlogsbodems en verder gevoerd worde by alle feestelijke gelegenheden.”²³

De vlag en het diploma voor de *Medusa* worden in een vergulde zilveren koker, versierd met het Ridderkruis der Militaire Willems Orde, naar Oost-Indië verstuurd (*Afbeelding 9*). Welke weg deze vracht en die voor de andere drie schepen hebben afgelegd, is niet duidelijk. Ze komen wel in Oost-Indië aan.

De *Medusa* ligt in de haven van Surabaya, op Oost-Java. Haar bevelhebber jonkheer De Casembroot was al in januari terug in Nederland. Hij schrijft het boek *“De Medusa in*

de Wateren van Japan in 1863 en 1864”, dat later dat jaar verschijnt. Op de kaft van zijn boek staat een afbeelding van de Shimonoseki-vlag die zijn schip van de koning heeft gekregen. (*Afbeelding 10*)

Het oorlogsschip, dat veel lof toegezwaid krijgt, heeft het zwaar te verduren gehad. Het is oud, beschadigd door bominslagen en het hout is deels opgegeten door de witte mieren. Het schip is niet meer te herstellen, zegt Commandant van de Zeemacht in Oost-Indië schout bij nacht Gerhardus Fabius, als deze op maandag 7 augustus 1865 het koninklijk geschenk komt brengen.²⁴ Die plechtigheid begint ’s morgens om 8 uur. De in Surabaya verschijnende *Oostpost* schrijft een dag later:

“Toen, zich plaatsende in het midden van den kring, die zich onmiddellijk formeerde, sprak [Fabius] de aanwezigen aan, om hen bekend te maken met het doel, waartoe allen daar vergaderd waren; hij ontwikkelde in korte woorden wat de *Medusa* gedaan had, en waarmede zij die onderscheiding had verdiend; ten slotte las hij den koninklijken schenkbrieff voor, zoor Z. M. eigenhandig onderteekend, en waarin ook de namen waren vermeld van allen, die tijdens de beide expeditiën op dien bodem gediend hadden. (...) Na het voorlezen van dien brief werd onder het koninklijk salut de vlag geheschen, volgens het voorschrift, aan den top van den grooten mast, van waar zij voortaan bij elke plechtige gelegenheid moet wapperen.”

De *Oostpost* zet twee vraagtekens bij de plechtigheid. Het eerste vraagteken is:

“Het was, zoo stond er [in het diploma], ’s konings uitdrukkelijk verlangen, dat die vlag geheschen zou worden in tegenwoordigheid van Z. Exc. den Gouverneur-Generaal. Wat echter de reden was dat aan dat verlangen geen gehoor gegeven is, werd aan de belangstellenden niet medegedeeld.”

Het tweede, het nog grotere vraagteken, zet de krant bij de toekomst voor de vlag. Het was de wens van Willem III “dat de *Medusa* in den ver- volge nog vele en gewigtige diensten aan den lande mogen bewijzen”. Nu het schip rijp is voor de sloop

“rijst als van zelve de vraag op: wat zal er van die schoone vlag worden, wanneer het vaartuig gesloopt of voor afbraak verkocht is? Bij het oude vaartuig blijven kan zij niet. Op eene nieuwe *Medusa* overgaan? Maar dat nieuwe vaartuig heeft geen deel aan de helden daden door de bemanning van het oude verrigt. Daarom zou het ons zeer doelmatig voorkomen, in dien het gerucht waarheid bevatte, dat ons later is ter oore gekomen, namelijk, dat bij slooping of verkoop van het oude vaartuig de groote mast er uitgenomen zal worden, en voor het huis van den kolonel kommandant van het marine etablissement geplaatst, terwijl de vlag, ten zijnent berustende, als dan bij elke feestelijke gelegenheid geheschen en aldus nog aan den wil van den koninklijken schenker voldaan kan worden.”

De *Amsterdam* en de *Djambi* moeten tot dinsdag 29 augustus 1865 wachten tot ze hun koninklijke Shimonoseki-geschenk ontvangen. De schepen liggen op de rede van Batavia. Het scheepsjournaal van de *Djambi* van die dag meldt:

“Land en zeewind. (...) koelte bewolkte lucht goed weder.

Ten 7u30' aan boord gekomen de Schout bij Nacht. Inspectie over de equipage. 7u40'. Hielden groote parade. Heschen op bevel van de Schout bij Nacht de vlag geschonken door ZM den Koning aan de *Djambi* voor het feit van Shimonoseki. Door het wachtschip gesalueerd met 21 schoten. Gaven extra oorlam. Bij het vertrek van den Schout bij Nacht gesalueerd met 13 schoten hetwelk door het wachtschip beantwoord werd.”²⁵

^{*)} Jos Poels schreef over dit onderwerp al in het kort in 2000: “Bewaard gebleven: Metalen Kruis vlag”, *Vlaggenlijn*, Stichting Vlaggenmuseum Rotterdam, no. 2.

Voetnoten

- 1 Shimonoseki is de huidige spelling. In de tijd waarin dit verhaal speelt, werd het als Shimonoseki geschreven. De oude spelling is intact gelaten als het zo in de bronnen wordt aangehaald, anders wordt de huidige spelling gehanteerd.
- 2 Willem Nicolaas Alexander

- Frederik Karel Hendrik, zoon van koning Willem III, was vanaf 17 maart 1849 kroonprins van Nederland. Hij overleed 11 juni 1879, waardoor hij nooit koning is kunnen worden.
- 3 *Nederlandsche Staats-Courant*, 10 november 1864, no. 267. Opgemaakt “Aan boord Zr. Ms. stoomschip Het Metalen Kruis. Straat van Shimonoseki, den 10den September 1864.”
 - 4 Marijke van den Brandhorst, citeert in de catalogus *Vlaggen, vaandels & standaarden van het Rijksmuseum te Amsterdam* (1977) J.F. van Dulm, die aangaf dat het fregat in 1862 als de *Soerabaya* te

water werd gelaten, en in 1863 werd omgedoopt in *Metalen Kruis*. Hiervoor is in de geraadpleegde temporaire bronnen echter geen spoor te vinden.

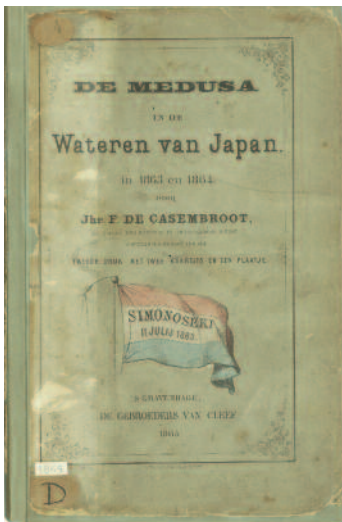
- 5 *Heldersche en Nieuwedieper Courant*, 3 december 1863, 2.
- 6 Ibid., 3
- 7 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 8 september 1862, 1.
- 8 *Heldersche en Nieuwedieper Courant*, 14 september 1865, 1.
- 9 NL-HaNA, Ministerie van Marine, 1813-1900 (1934), nummer toegang 2.12.01, inventarisnummer 2366. (10 december 1864)
- 10 Ibid.
- 11 NL-HaNA, Kabinet des Konings,

Kabinet der Koningin, nummer toegang 2.02.04, inventarisnummer 1520 (8 december 1864, nr. 51)

- 12 Jos Poels: “Verenigingsvlag [van de Koninklijke Zeil- en Roei-vereeniging] doet dienst als Nederlandse vlag”, *Vlaggenlijnschrift Vexilla Nostra*, 210, mei-juni 1998, p. 59.
- 13 NL-HaNA, Ministerie van Marine, 1813-1900 (1934), nummer toegang 2.12.01, inventarisnummer 2366.
- 14 Het is mogelijk dat de afbeelding van het Metalen Kruis aan de achterzijde van de vlag een ander beeld vertoont. Het echte

Afb 9. De vlag en met diploma voor de Medusa worden in een verguld zilveren koker, versierd met het Ridderkruis der Militaire Willems Orde, naar Oost-Indië verstuurd.
(Rijksmuseum Amsterdam NG-MC-1889-17)

Afb 10. In het najaar verschijnt jonkheer De Casembroots boek over de beschietingen in de Straat van Shimonoseki. Op de kaft een [verkeerde] afbeelding van de vlag die het schip kreeg.
(Maritiemuseum Rotterdam MAG 38 E2)

De *Metalen Kruis* krijgt woensdag 4 oktober 1865, op de rede van Ambon, de vlag uit handen van de gouverneur van de Molukse eilanden. In het scheepsjournaal wordt opgenomen:

"Wind (...) goed weër.

Ten 8u parade. Nadat door den Kommandant aan al de aanwezigen de plegtigheid van het oogenblik was bekend gemaakt en met het oog hierop eene toepasselijke aanspraak was gehouden, heschen vlag en geus. Vlagden van top en heschen aan den grooten top de vlag, geschenken door Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning, als bewijs van tevredenheid over het aandeel van dezen bodem bij het forceren der straat van Simonoseki in September 1864. Salueerden die vlag met 21 schoten. Nadat al de aanwezigen nogmaals door den kommandant was aangesproken en de civiele en militaire autoriteiten voor het bijwonen der plegtigheid waren bedankt lieten de landingsdivisies defileren en joelden; terwijl aan de wal op het hoofd van het garnizoen zich geschaard had, welke de vlag salueerden met den generalen marsch en een driewerf hoerah! Gaven 3 extra oorlammen aan de klok en hielden verder feestdag."²⁶

Een uur later wordt de vlag die de *Metalen Kruis* drie maanden eerder van de Vereeniging Het *Metalen Kruis* heeft gekregen, gehesen. Het is immers feest.

Twee jaar later is de *Metalen Kruis* in Nederland. Eind augustus vindt in Alkmaar een reünie plaats van de dragers van de onderscheiding. Zo'n 500 van hen nemen maandagmorgen 26 augustus de trein naar Den Helder voor een uitstapje naar het schip dat naar hun verenging is genoemd. De *Heldersche Courant* is erbij:

"Reeds bij aankomst op de havendijk werd

Nederlands heldenstoet gesalueerd door een kanonschot van het Wachtschip en met het paraderen in het tuig door de bemanning aan boord van het *Metalen Kruis*, terwijl van voor den boeg van het schip langs de uiterste toppen van klui-verboom en masten tot op het achterschip een 70-tal seinvlaggen wapperden, behalve de gewone vlaggen en wimpels en in den top de groote mast de groote zijden vlag met de afbeelding van het *Metalen Kruis* in den bovenhoek; zoo als men weet is deze vlag aan dien bodem vereerd als blijk van sympathie na den roemrijken strijd met dit schip, onder bevel van den kap. ter zee J. E. de Man, in de straat van Symonoseky te Japan. Die aangebragte versiering op zeemanswijze, deed een zeer goed effect, ook op verren afstand liet zich dit regt feestelijk aanzien."²⁷

Naar het museum

De *Medusa* wordt in 1866 van de sterkte van de marine afgevoerd. De vlag wordt in Den Haag in de modelkamer van de Marine ingeleverd. De drie andere schepen hebben langer plezier van hun erevlaggen. Het radarstoomschip *Amsterdam* verdwijnt in 1872 van de marinesterkte; het fregat *Djambi* in 1874; en de *Metalen Kruis* tenslotte in 1878. Het is óf de *Djambi*, óf de *Metalen Kruis* die zijn speciale Shimonoseki-vlag niet inlevert.²⁸

De ingeleverde speciale erevlaggen worden tentoongesteld in de modelkamer van het ministerie van Marine. Op 30 april 1886 worden ze, samen met tal van andere vlaggen die de marine bewaart, overgedragen aan het Nederlands Museum van Geschiedenis en Kunst.²⁹ Vijf jaar eerder was de laatste grote reünie gehouden van de dragers van het *Metalen Kruis*. Dit museum gaat in 1927 op in het Rijksmuseum Amsterdam, waar de vlaggen nu worden bewaard. □

Metalen Kruis heeft twee verschillende zijden. De vlag ligt opgeslagen in het Rijksmuseum in Amsterdam en wacht restauratie. Tot die tijd is de vlag niet te bekijken.

- 15 Een uitgebreid verslag van de feestelijke bijeenkomst is te vinden in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 14 februari 1865, p. 2.
- 16 NL-HaNA, Vereniging Het *Metalen Kruis*, 2.19.042.59, inv.nr. 3.
- 17 Ibid.
- 18 NL-HaNA, Marine / Verbaal, 2.12.01, inv.nr. 2369. Gepubliceerd in de *Nederlandsche Staats-courant*, 1865, No. 45, 22 februari 1865, p. 1.

- 19 Dit vermoeden wordt ook uitgesproken in de in Surabaya verschijnende *Oostpost*, dat op 8 augustus 1865, p. 5, verslag doet van de overhandiging van de vlag. De *Medusa* heeft volgens het dagblad "een dubbele vuurproef doorgestaan".
- 20 Beschrijving van de vlaggen ontleend aan Van den Brandhorst, *Vlaggen, vaandels & standaarden van het Rijksmuseum te Amsterdam*, p. 70-71.
- 21 NL-HaNA, Marine / Verbaal, 2.12.01, inv.nr. 2369.
- 22 NL-HaNA, Ministerie van Marine: Scheepsjournalen, nummer toegang 2.12.03, inventarisnummer

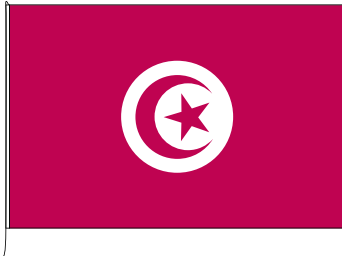
3106. Een aan de *Amsterdamsche Courant* ontleend gedetailleerd verslag is te vinden in de *Rotterdamse Courant* van 13 september 1865, p. 3.

- 23 Diploma is afgedrukt in: D.G.E. Wolterbeek Muller: "De Nederlandsche zeemacht in Japan in 1864", *Marineblad*, 31 augustus 1898, Oranjenummer, t.o. 19.
- 24 Dagblad *Oostpost*, 8 augustus 1865, p. 3, kol. 3-4.
- 25 NL-HaNA, Marine / Scheepsjournalen, 2.12.03, inv.nr. 1049.
- 26 NL-HaNA, Marine / Scheepsjournalen, 2.12.03, inv.nr.

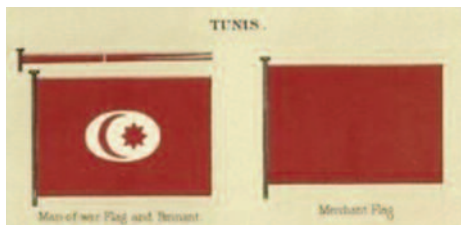
3106.

- 27 *Heldersche Courant*, 28 augustus 1867, p. 1.
- 28 Van den Brandhorst, 70, vermoedt dat de vlag, afbeelding 167, van de *Djambi* is. Zij zet er een vraagteken bij. De vlag zou echter ook van het *Metalen Kruis* kunnen zijn, want die heeft de andere erevlag bij het opleggen ook ingeleverd.
- 29 NL-HaNA, Marine / Verbaal, 2.12.01, inv.nr. 2610A.

De Tunesische nationale vlag nu en vroeger

Afb. 1.

Afb. 2

Afb. 3 detail van 'Flags of Various Nations'.

Uitsnede van de hoek links-onder met de oorlogsvlag. De rode vlag erboven voor Tunesië e.a. zou dan de toenmalige handelsvlag moeten zijn.

Tunesië heeft in 2011 zijn vlag licht gewijzigd. Dit gebeurde nadat de regering van president Ben Ali ten val was gebracht, diens regeringspartij was opgeheven en een nieuwe regering was aangetreden. Voor leken is het beeld van de vlag steeds hetzelfde gebleven, aangezien de wijzigingen subtiel zijn. Deze betreffen de kleur-nuance rood, de dikte van de maansikkel en de stand van de vijfpuntige ster.

Door WIM SCHUURMAN

De kleur rood was een wijnroodnuance en neigt nu meer naar vermiljoen.¹

De rode maansikkel is bij nameting in de nieuwe versie een fractie dikker dan in de oude vlag.

Wat betreft de rode ster in de oude versie liggen van de bovenste straal en van de straal linksonder de zijden aan de broekzijde op één verticale lijn. In de nieuwe versie is dit niet meer het geval. In de oude versie lagen de uiteinden van de hoorns van de sikkel en de uiteinden van de twee stralen van de ster ertussen op één verticale lijn. In de nieuwe versie reikt het uiteinde van de straal rechtsonder verder naar de vlucht dan de uiteinden van de hoorns van de maan en het uiteinde van de straal van de ster rechtsonder. Dit alles komt doordat de ster in de oude versie een hoek maakte van 53° met de onderrand van het vlaggendoek. In de nieuwe versie is deze hoek bij nameting 65°. Men heeft de ster iets gekanteld. Zie afbeelding 1

De nieuwe grondwet van 2014 noemt de wijzigingen niet, kent geen kleurenafbeelding en geeft geen kleurenspecificatie.²

Na het verdrijven van de Spanjaarden heersten de Turkse Ottomanen vanaf 1574 over Tunesië.

Tunesië werd een provincie ofwel *beylik* van het Ottomaanse Rijk en voerde op zee de onderscheidingstekens van de Ottomanen,

waaronder hun vlaggen. Zo'n *beylik* kende intern zelfbestuur, maar internationale zaken werden in Istanboel bij de Hoge Porte beslist, vandaar dat Tunesische schepen vroeger onder Ottomaanse vlag voeren en vochten.

De geschiedenis van de Tunesische vlag gaat terug op de Slag bij Navarino in 1827. Een vloot van Tunesische handelsschepen voer naar Istanboel en werd door Griekse schepen aangevallen. De Grieken vochten toen van 1821 tot 1830 hun oorlog om onafhankelijk te worden van het Ottomaanse Rijk.

Na de nederlaag van de Ottomanen en hun partners nam de Bey van Tunis, Al Husayn II (1824-1835), een nieuwe vlag aan. De huidige Tunesische vlag werd feitelijk in 1831 als nationale vlag aangenomen en ... is de oudste nog steeds in gebruik zijnde Arabische vlag.³

De vlag voor Tunesië werd op 20 oktober 1827 ontworpen door *bey* Al Husayn II. In 1831 werd het dundoek aangenomen voor het Koninkrijk van Tunis (1705-1957) en vervangde de vlag van de Beys van Tunis.⁴ In een kleine publicatie van de Tunesische regering op het internet wordt de *bey* Hassine I, achtste monarch van de Husseiniden-dynastie genoemd. 1831, het jaar van aanname wordt bevestigd.⁵

De nieuwe vlag week wel zoveel van de Ottomaanse af dat de sultan in Istanboel een onderzoek liet instellen naar het recht op het voeren van de vlag. De *bey* gaf echter nooit antwoord op de vragen die hem gesteld werden en de nieuwe vlag werd niet veranderd en bleef in functie.⁶

De witte schijf op het midden van het dundoek staat voor de zon. Hierop is een rode Turks-Osmaanse wassenaar met vijfpuntige ster geplaatst, de twee oude islamitische symbolen. De vorm van de wassende maan, gezien door een moslim waarnemer, brengt geluk. De kleur rood werd een symbool van

verzet tegen de Turkse overheersing! Bijna alle publicaties tonen een witte cirkel als zonnenschijf. De vlag die te zien is in afbeelding 2 wijkt ervan af:

In het bijschrift wordt gesteld: De nieuwe vlag was rood, belegd met een wit ovaal waarop een rode wassenaar en een rode ster met 8 punten. Het is een aanpassing van de Ottomaanse oorlogsvlag en werd ook als oorlogsvlag gevoerd. Te zelfder tijd werd de handelsvlag geheel rood.⁸ De tekst kan je op het verkeerde been zetten. Gelukkig zegt het onderschrift dat het de oorlogsvlag is, dus niet de nationale! De ster op de Turkse nationale vlag kende in die tijd ook 8 punten.

De Tunesische oorlogsvlag staat op vlaggenkaart *FLAGS OF VARIOUS NATIONS* uit de jaren 1870 of 1880: Zie afbeelding 3. □

Op 8 maart 2018 maakte Chief-Minister Siddaramaiah de staatsvlag voor de deelstaat Karnataka bekend.

Karnataka

Wapen van deelstaat Karnataka

Sinds het ontstaan van de Republiek India voerde geen enkele deelstaat, op Jammu en Kasjmir na, een eigen vlag. Karnataka in het zuidwesten van het Indiase subcontinent nam in 2018 deze memorabele stap echter wel. Conservatieve Hindoes vonden dat de eenheidsstaat bedreigd werd en waren fel tegen deze stap. Veel anderen waren juist voor een eigen vlag. Echter, de Flag Code of India en de State Emblem of India (Prohibition of Improper Use) Act gaan enkel over de Indiase nationale driekleur en bevatten geen verwijzing naar enig andere vlag of dit er nu een van een deelstaat is of niet.

Door WIM SCHUURMAN

De op 8 maart 2018 gepresenteerde staatsvlag voor Karnataka kent drie kleuren, te weten geel, wit, rood, welke in drie evenhoge banen gearrangeerd zijn. Op het midden in de witte baan is een blauw-zwarte lijntekening van het staatswapen geplaatst. Deze staatsvlag wordt Naada Dwaja (Vlag van het Land) genoemd. Het staatswapen draagt op het rode, blauw gezoomde schild een witte Gandabherunda, een mythologische tweekoppige vogel. Het naamdeel bherunda betekent letterlijk roofvogel. Dit

tekening van André Flicher

wapen is afkomstig van het vroegere vorstendom Mysore, waarvan de huidige deelstaat deel uitmaakte. Het schild wordt gehouden door twee yallis die op groene lambrekijnen staan. De yallis hebben het lijf van een leeuw en de kop van een olifant. Zij fungeren in de Hindoebeeldcultuur als bewakers. Het schild wordt gedekt door het kapiteel van één van de pilaren van Mauryakoning Ashoka uit de derde eeuw voor Christus. Dit kapiteel heeft vier Perzische leeuwen die elk een andere kant opkijken. Ze staan op een ronde abacus met vier Ashoka chakra's. Tussen deze chakra's zijn een paard in galop, een leeuw, een olifant en een stier te zien. De abacus rust op een lotus. Geheel onderaan is een geel lint met zwart opschrift gelegd. Het motto erop is dat van India en betekent: Alleen de waarheid overwint.

Premier Siddaramaiah van de deelstaat Karnataka verklaarde, dat het enige waarop gelet dient te worden is, dat de vlag van de deelstaat beneden of in ieder geval lager dan de Indiase nationale driekleur hangt.

In Karnataka voerden inwoners al vele jaren onofficieel deze vlag van evenhoge banen geel en rood.

Voetnoten

- 1 Theun Okkerse heeft apart van mij de kleuren benoemd, hetgeen met mijn indrukken overeenkwam.
- 2 Yahiaoui Fedi, 31 maart '18 op Facebook en communicatie met auteur op 4 april 2018.
- 3 Mootaz Khelifi aan *Flags of the World*, Brian Stout
- 4 Yahiaoui Fedi
- 5 <https://web.archive.org/web/20080613175430/http://www.ministeres.tn/html/indexdrapeau.html>
- 6 *Spectrum Vlaggenboek*, 1975, Whitney Smith
- 7 Jarig Bakker, 21 juli 1999, op *Flags of the World*. Bakker benutte als bron Webster's *Concise Encyclopedia of Flags & Coats of Arms*, Crampton, 1985
- 8 <http://hubert-herald.nl/INHOUD.htm>

Eén stad, méér vlaggen: Middelburg in Zeeland

De gemeentevlag mag men, volgens Sierksma, het bezit van de “gehele gemeente” noemen, van overheid en burgerij samen. Wie naast de wapens ook de vlaggen van een plaats of gemeente beschouwt, hoort zich te verdiepen in alle aspecten van haar heden en verleden, van haar geschiedenis en haar actueel gebruik. De lezer zal worden ingeleid in de basismodellen en -kleuren van vlaggen; vervolgens de ontwikkeling van de “nationale” kleuren in relatie met de plaatselijke; en tenslotte de publicatie en registratie van de moderne gemeentevlaggen. In deze bijdrage als voorbeeld de gemeentevlag van Middelburg.

Door Dr WILLEM VAN HAM

Dikwijls gaat het onderzoek naar wapen- of vlaggenkunde uit naar oudere, soms de oudst bekende modellen. De symboliek ontstond immers niet in een luchtledige, maar binnen het kader van concrete veranderingen. Hiervan zal hierna een poging tot verslag worden gedaan.

In deze bijdrage wordt één speciale stad besproken: Middelburg in Zeeland. Het is niet alleen de actuele hoofdstad van een provincie die zich soeverein en onafhankelijk (*independent*) noemde, maar zichzelf meer dan twee eeuwen lang beschouwde als een ‘staat’, als een lid van de Republiek, een ‘gemenebest’ van zeven provincies.

Bij een staat of een belangrijk deel ervan, zoals de hoofdstad, horen één of meer vlaggen. In deze bijdrage zullen die, voor zover bekend, de nodige aandacht krijgen.

Gemeenten zijn in veel opzichten, vooral cultuur-historisch gezien, erfgenamen van de oude steden en dorpen die ons land in vroegere eeuwen bevolkten. Tot de cultuur-historische aspecten behoorden visuele elementen als wapens en vlaggen. Verderop in het verleden onderscheide men zaken zoals plastische voorstellingen, kleuren van lokale betekenis, en producten van kunstnijverheid zoals zegels, beeldhouwwerk en schilderijen. Elke stad of gemeente kent daarvan een eigen geschiedenis en betekenis.

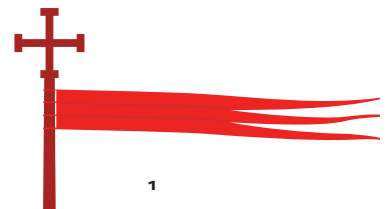
Zegels werden gebruikt om de authenticiteit van (geschreven) verklaringen te bevestigen. Dit kan betrekking hebben op door de afzender uitgegeven stukken of op de akkoordverklaring van door anderen verstrekte verklaringen. De afbeelding aan de voorzijde van stadszegels toont vaak symbolen van stedelijke autonomie. Waar meer emblemen worden toegepast, ontstaat een tamelijk ingewikkeld geheel, het zogenaamde grootzegel. Om een heraldisch verantwoord stadswapen te verkrijgen, werd een meer eenvoudig beeld op de achterzijde van het zegel aangebracht, het zogenaamde

kleinzegel. Wat de plaatselijke heraldiek van Middelburg betreft, dienen wij een aantal bijzondere emblemen te noteren, namelijk het poortgebouw, de adelaar, het borstschild met het eigenlijke stadswapen en zijn (heraldische) kleuren.

Vredekruis en gonfanon

Oorspronkelijk was het verschijnen van het (vrede)kruis op de zegels, voornamelijk die van zeesteden, van het grootste belang. Algemeen erkend als vredeteken werd het afgebeeld aan de top van de mast. Het ontbreekt meestal bij bewapende of van voor het zeegevecht voorziene oorlogsschepen.¹

[Afb. 1] Vanaf het midden van de twaalfde eeuw verscheen op de wereldzeeën de *beeldloze gonfanon*, een in meerdere stroken uitlopende

de, beeldloze wimpel. Deze werd aan de stok onder het kruis gehesen. Het symbool kwam te land onder andere voor als teken van de marktvrede.² Bij dit eenvoudige soort vlaggen werd één kleur, die van de heerser over diegenen die de schepen bevoeren en onder wier bescherming zij vielen, ook de vlaggenkleur. Het gebruik van dergelijke *gonfanons* is sinds het begin van de dertiende eeuw aantoonbaar voor schepen op de Middellandse zee en vervolgens sinds de tweede helft voor landen langs de Atlantische kust, inclusief de Noord- en Oostzee.

Burcht, poortgebouw en adelaar

Volgens historicus Henderikx kwamen er met de toename van de bevolking naast de vele agrarische dorpen op de (toekomstige) Zeeuwse eilanden diverse niet-agrarische

2 Windvaan, (Hervormde) Oostkerk Middelburg. Lantaarn van de Oostkerk met koepelvormige afsluiting bekroond door een afbeelding van de Middelburgse burg, adelaar en windwijzer in de vorm van de Nederlandse leeuw. Tweede helft 17de eeuw. Detail van foto Aart van Belzen. Beeldbank Middelburg.

nederzettingen tot ontwikkeling. Als gevolg hiervan ontstonden vanaf de twaalfde eeuw binnen de bestuurlijke en rechterlijke organisatie, zowel in Zeeland als in de aangrenzende gewesten, plaatsen met eigen stadsrecht.³ Het stadsbestuur van Middelburg bleef niet achter. In de loop van de dertiende eeuw schafte het een groot- en kleinzegel aan. In het grootzegel werd een ensemble afgebeeld van een aantal emblemen, in hoofdzaak een deel van een burcht in de vorm van een stadsmuur met torens en in het midden een poortgebouw.⁴ Van het laatste bestaan enkele varianten. De meest uitvoerige versie heet 'dubbel' omdat het bouwwerk twee gekanteelde verdiepingen telt. De simpele afbeelding is gereduceerd tot een (geopende) poort, met weglating van de verdieping en van het aansluitende muurwerk.

[Afb. 2]

Het geheel werd versterkt door een tweede figuur toe te voegen. Dat bleek een adelaar te zijn. Vermoedelijk hebben wij hier met de cultus van het symbolische dier te maken. Die verbeeldde een oude relatie tussen de Nederlanden en het (Duitse) keizerrijk en zou

naderhand in een blijvende band met de graven van Holland en Zeeland zijn omgezet. Middelburg stond bij deze keuze niet alleen. Groningen, in het huidige Nederland de meest noordelijk gelegen stad, kende de adelaar nu eens met één, dan weer met twee koppen.⁵ De status 'rijksstad' die een aantal steden in de Nederlanden droeg of zichzelf toeschreef, vinden wij aan weerszijden van de grenzen van het huidige Duitsland. Wapen en vlag van dat land ondergingen een voortdurend veranderingsproces waarin de (zwarte) adelaar, geplaatst op een gouden wapenschild, in hoofdzaak hetzelfde bleef.⁶ Een adelaar maakte van dit ensemble deel uit.

Hoe het ook zij, Middelburg heeft er eeuwenlang één of meerdere levende adelaars op na gehouden. Het stadhuis kende het gebruik om één of meer levende adelaars blijvend ten toon te stellen in een kleine aanbouw (het arendshuisje). In 1858 kwam er een einde aan zijn bestaan, doordat die werd afgebroken bij een restauratie van de aansluitende stadsgevel.⁷

Kleur bekennen

Sommige emblemen of *insignia* gingen ter zee als stedelijke herkenningmiddelen dienst doen.⁸ Hierdoor ontstond vaak een enge samenhang tussen het stadswapen aan land en die in de stadsvlag. Wij mogen hier van stedelijke heraldiek spreken.⁹ De opkomst van dit gebruik bracht een serie snelle veranderingen te weeg. In, aan of op de masten van veel zeilschepen kwamen stadswapens, vlaggen of andere tekens in gebruik.¹⁰

Kennis van een plastische voorstelling zoals die daarop voorkomt, is niet voldoende. Het geheel of onderdelen daarvan kregen vermoedelijk spoedig eigen kleuren.

Volgens Horstmann voerden de schepen aan de kusten, waartoe onze streken behoorden, in navolging van de keizers het rood.¹¹ Daarbij tekenen zich soms gebieden of terreinen af, waarin een aantal op elkaar lijkende vlaggen werd gevoerd. Het betreft hier een groep van vier vlaggen met een rode 'achtergrond' of vlaggendoeck op de dicht bij elkaar gelegen eilanden Duiveland (Zierikzee), en Walcheren (Middelburg, Veere en Vlissingen).¹²

3

[Afb. 3] Het embleem in een wapenschild of vlag hoorde of hoort in

een kleur of 'metaal' te worden uitgevoerd. Om niet geheel duidelijke redenen gaf Middelburg de voorkeur aan goud.¹³ Zodoende komen wij op een simpele samenstelling van twee kleurschakeringen, namelijk rood en goud. Aan het einde van de dertiende, begin veertiende eeuw was men echter nog niet zo ver. Wat de stadskleuren aangaat, moeten wij ons hier beperken tot een reconstructie. Als het stadsbestuur van Middelburg in 1366 in Brugge 'palloerlakens' aanschafte voor een banier, weten wij nog niet veel over vorm en kleur.¹⁴

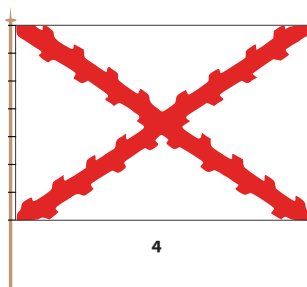
Bij wijze van versiering hing men te Middelburg in 1496 groen laken voor de ramen van het stadhuis. In 1515 gebruikte de stad de drie kleuren rood, geel en wit laken aan de schepen die aartshertog/prins, de latere keizer Karel, vervoerden. Na de Tachtigjarige Oorlog zouden de kleuren in de stedelijke vlaggen terugkeren.¹⁵

Nieuwe vlootorganisatie, nieuwe vlaggen

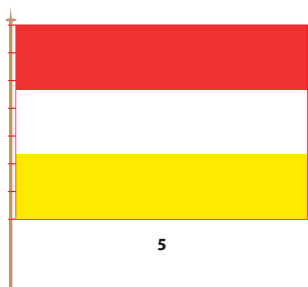
Aan het begin van de zestiende eeuw waren Engeland en Frankrijk de leidende politieke mogendheden in noordwestelijk Europa geworden, ook op zeegebied. Karel V verwierf in 1515 de Habsburgse Nederlanden en erfde in 1517 verschillende Spaanse koninkrijken (Castilië voorop). In 1519 nam hij de titel 'gekozen keizer' aan.¹⁶

Bourgondië en Bretagne voegden zich op de tweede plaats onder de randgebieden van Frankrijk. Naast de koninklijke vloeten verscheen er een Bourgondisch-Habsburgse keizerlijke vloot op de wereldzeeën. Nog gecompliceerder werd de situatie toen Karel V van Oostenrijk (Habsburg) dynastieke banden wist aan te gaan met de Spaanse koningen. Onder de regering van Karel V werden vijf oorlogen gevoerd tussen vrijwel telkens dezelfde partijen, maar wel onder steeds wisselende omstandigheden.¹⁷ In 1561 werden de laatste oorlogsschepen verkocht waarmee een einde kwam aan het bestaan van de landsheerlijke vloot.¹⁸ De Bourgondiërs wilden meer greep krijgen op de oorlogvoering op zee. Daartoe stuurden ze aan op een centrale organisatie daarvan in de functie van een admiraal-generaal.¹⁹

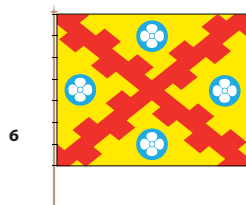
Nederlandse schepen moesten volgens de ordonnantie uit 1488 de vlag van admiraal Filips van Kleef voeren. Hij zou zijn uitgegaan van schepen met twee masten en 12-13 vlaggen. Gevolgd door de Habsburgers brachten de Bourgondiërs de nodige wijzingen en aanvul-

4

5

6

lingen in de vlagvoering op de schepen onder hun bevel.²¹

Sicking reconstrueerde een zestal vlaggen, waarvan een tweetal typen, de Bourgonje- en de Koningsvlag, hier wat gedetailleerder zullen worden beschreven.²²

Bourgonje- en Koningsvlag

[Aft. 4] Mogelijk was de *Bourgonjevlag* de oudste van de hier beschreven dundoeken. Deze vlag zou als de oorlogsvlag van de Nederlanden gebruikt zijn geweest. Volgens Sicking in het begin van de zestiende eeuw, daarna vanaf 1519 ook wel effen lichtblauw.²³ Over deze effen achtergrond was een tot de vlaghoeken doorlopend rood of purperen schuinkruis aangebracht. Dit kruis, symbolisch samengesteld van gladde balken, heeft men later vervangen door afgeknotte takken of twijgen, als herinnering aan het kruis, waaraan de heilige Andries (Andreas) was gemarteld. De takken werden in de zestiende eeuw purper of rood gekleurd.²⁴

Na de opvolging van Karel V in de Nederlanden (1515) werd de zogenaamde Koningsvlag van drie even hoge banen rood, wit en geel in gebruik genomen.²⁵ [Aft. 5] In Brabant en Vlaanderen voerde men in de witte baan een afgeknot Bourgonjekruis. Aan de hand van een in de achttiende eeuw aangelegd dossier meende de Belgische heraldicus Harmignies te constateren dat de koninklijke kleuren die van Oostenrijk (een zilveren dwarsbalk in rood) en Castilië (een gouden poortgebouw in rood) waren.²⁶ De naam van de vlag moet wijzen op een tijd dat de koningswaardigheid de voornaamste was van de landsheer.²⁷

In 1540 werd het voeren van de vorstelijke vlag voor de onderdanen van de keizer verplicht

eigen vlag voeren die twee ankers in de vorm van een schuinkruis afbeeldde. Bovendien voerde de Admiraliteit nog drie eigen vlaggen.³⁰

In een na het overlijden van de keizer in 1560 opgemaakte vlootinventaris bleken de meeste schepen [vlaggen] beschilderd met diens arend en wapenschilden.³¹ Naast de genoemde vlaggen bleven onder Karel V, Filips II en hun opvolgers in Spanje en de Spaanse koloniën tot circa 1701 verschillende varianten in gebruik.³²

Oranje boven

[Aft. 6] In de jaren zeventig was de integratie, die tot de vorming van een Bourgondische staat in de Nederlanden had moeten leiden, verstoord door een gewapende strijd, beter bekend als de Tachtigjarige Oorlog. Gedurende de vroegste jaren van de Opstand bleef

gesteld.²⁸ Er ontstond in die oorlogsjaren op de Bourgondisch-Habsburgse vloot een golf aan vlaggen.²⁹ De in 1544 uitgeruste vice-admiraal was een driemaster en voerde dus meer vlaggen. De admiraal mocht een

Middelburg trouw aan de koning.³³ Bijna twee jaar na het begin van de geuzeninvasie ging de uitgehongerde hoofdstad Middelburg pas in februari 1574 over naar de Prins. De hele provincie Zeeland maakte voortaan deel uit van het 'bevrijde' gebied.³⁴ Voortaan stonden tegenover elkaar een aantal opstandige provincies enerzijds en de koning met zijn Spaanse legers anderzijds. Afgezien van een wapenstilstand van twaalf jaar tussen 1609 en 1621, zette de oorlog zich voort tot 1648.

De Bourgonjevlag en de Koningsvlag bleven wapperen als vanen en vlaggen van de 'Spaanse' legeronderdelen op de vloot, waarin naast andere vooral de al besproken combinatie rood, wit en geel was verwerkt.³⁵ Koning Filips II en zijn opvolgers zetten deze reeksen voort. De koninklijke admiraliteiten in het Zuiden van de Nederlanden (het tegenwoordige België) kwamen in Antwerpen en Duinkerken terecht en bleven de Koningsvlag of varianten daarvan voeren.³⁶

Na de 'bevrijding' van Zeeland en aangrenzende gebieden in 1572-1574 bleven de vloeten uit ieder gewest en iedere havenstad gewoon doorgaan zoals ze dat waren gewend. Gewesten en steden hadden in de praktijk het laatste woord, met de stadhouder als verbinding naar de centrale regering. Dat laatste had ook zijn betekenis voor de vlagvoering. Een meer geregeld beheer van zeezaken werd door de partijen in het conflict nodig gevonden. Reeds voor de oorlog waren pogingen gedaan het gebruik van kentekens zoals vlaggen, wapenschilden, marskleden en schilderwerk aan regels te onderwerpen.³⁷

Vanaf de jaren negentig van de zestiende eeuw gingen nieuwe veroveringen, vooral in het aangrenzende Vlaanderen, de basis vormen van meer geregelde bestuursvormen. Zo werden de sinds 1597 in Staats-gebied gevestigde admiraliteiten – uiteindelijk vijf zelfbesturende colleges. Ze waren gevestigd in Amsterdam, Friesland (-1645, daarna Harlingen), de Maze (Rotterdam), West-Friesland of Noorderkwartier (Hoorn en Enkhuizen) en Zeeland (Middelburg).³⁸

Zeeland voerde voortaan met Holland de revolutionaire kleuren, het oranje of rood, wit en blauw die in de volgende eeuwen gingen

Op het tapijt *De slag om Bergen op Zoom* van Hendrik Vroom (toegeschreven) uit 1593 is het moment te zien dat Jasper Leynssen naar de admiraalsvlag (aft. 6) klautert. Zeeuws Museum, Middelburg

voortleven als de *Princen-* of *Statenvlag*.³⁹ Tot ongeveer 1588 vertoonde het geheel van Nederlandse vlaggen nog een geïmproviseerd karakter. Niet dat wij het geheel zonder bronnen hoeven te stellen. Archivalia over dit onderwerp, afkomstig van de Zeeuwse admiraliteit, zijn al in 1900 in druk uitgegeven door de archivaris en historicus Cornelis de Waard.⁴⁰

In opdracht van de nieuwe bestuurders werden in de jaren 1593-1604 zes monumentale wandtapijten vervaardigd, die de toen bestaande grote diversiteit aantonen. Een fase uit het beleg van Middelburg is afgebeeld op het tapijt *De slag om Bergen op Zoom* (ontwerp 1593, toegeschreven aan Hendrik Vroom): De bootsjongen Jasper Leynssen klautert naar de Spaanse admiraalsvlag, 27 jan. 1574.

Uit het grote aantal afgebeelde vlaggen blijkt dat de 'vlaggentooi' van de Republiek in die tijd nog geen uniform karakter bezat.⁴¹ Velen lieten het echter bij de rode, witte en blauwe vlag.⁴² In de jaren kort na de veroveringen koos een aantal steden en gewesten voor deze kleuren, waarbij de eerste of bovenste baan soms oranje, dan weer rood was gekleurd. Mühlmann beschrijft zelfs het oranje, wit en blauw als de (tweede) vlag van Middelburg.⁴³ Bij sommige steden prijkte daarbij het stedelijk embleem (de burcht) in het midden.

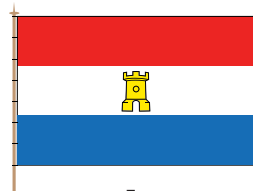
Voor de onderzoeker naar de historie van de Nederlandse vlag blijft de verandering circa 1630 van de kleur van de bovenste baan van oranje in rood toch het grootste probleem. Welke factoren het geweest zijn die de verandering in zwang brachten, blijft onduidelijk. Als basis van de verandering vond ir. Jonker een verbetering van de meekrap, een rode verfkleur in die jaren. Het resultaat benaderde bijna het vermiljoen en bracht een blijvende verandering van oranje in rood teweeg. Treu sloot zich aan bij deze hypothetische oplossing.⁴⁴

Het jaar 1648 betekende echter niet het begin van een langdurige vrede. De Republiek voerde tot 1674 zeeoorlogen met Engeland, slechts onderbroken door bestanden die duurden van 1652 tot 1654, 1665 tot 1667, 1672 tot 1673. De strijd om de macht op zee tussen

8 Anoniem, olie op doek ± 1575-1600, Zeeuws Museum. G1683 Foto Ivo Wennekes

Engeland en de Republiek werd afgewisseld door oorlogen te land met de Franse koning Lodewijk XIV. Vermoedelijk brachten deze, afgezien van een *Middelburgsch vaantje*, gele-

7

verd in juni 1654, slechts weinig veranderingen in de vlagvoering.⁴⁵ Naast gespleten vanen in de

Middelburgse kleuren, worden er in 1665 ook vermeld in het rood, wit en blauw als "prinsensplitvanen".⁴⁶ [Afb. 7]

Van 'nationale' naar Middelburgse driekleur

De oudst bewaarde afbeelding van een combinatie van het rood, wit en blauw met de Middelburgse burcht komt voor in enkele bladzijden uit een handgeschreven *notebook*, in de jaren 1685 en 1686 door een zekere William Downman bijgehouden. Drie wat simpel gehouden vlaggenkaartjes met stedelijke vlaggen, waaronder Middelburg, werden in 1700-1705 in Engeland gedrukt.⁴⁷ Belangrijke veranderingen bracht pas het bewind van Willem III, stadhouder van Holland, Zeeland en overige gewesten, vooral in de periode dat deze tevens koning van Engeland, Schotland en Ierland was (1688-1702).

[Afb. 8] De Middelburgse driekleur vertoont sterke gelijkenis met de Koningsvlag, maar dan in omgekeerde volgorde van de kleuren.⁴⁸

Een anoniem schilderij, gedateerd uit het derde

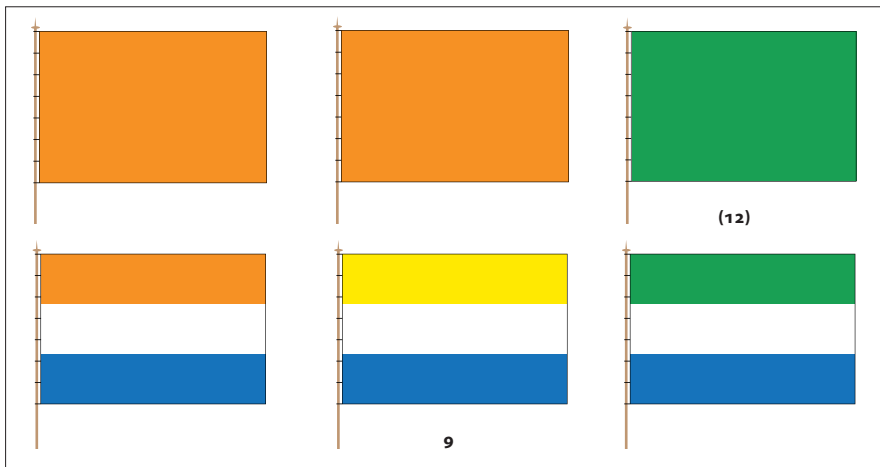

8

kwart van de zestiende eeuw (dus circa 1550-1575) lijkt een goed beeld te verschaffen van de Middelburgse

haven gedurende de daar lange tijd bestaande, tamelijk verwarrende situatie. Opvallend zijn de verschillen tussen de linker- en de rechterhelft van de voorstelling.⁴⁹ De vlagvoering op het centraal afgebeelde schip volgt in hoofdzaak de traditionele kleurvolgorde van geel, wit en rood. Op de rechterhelft van het schilderij is, vrij dicht op elkaar, een aantal schepen gemeerd, waarvan de vlaggen wijzen op de herkomst uit Frankrijk en Engeland, ten tijde van het vervaardigen van dit havengezicht bondgenoten van de Republiek in wording. Twee grotere oorlogsschepen vertonen in een ogenschijnlijk verwarrende volgorde de stedelijke kleuren van Middelburg.⁵⁰

[Afb. 9] Een flinke sprong in de tijd maken de handschriften (of fragmenten daaruit) uit de roerige jaren ca. 1669-1670, beschreven door Mühlmann en Sierksma.⁵¹ Eerstgenoemde

beschouwde nog het oranje, wit en blauw als één van de vlaggen van Middelburg. Sierksma aarzelt tussen geel of oranje en blauw of groen.⁵³ Mühlemann beschrijft deze vlag in het *Sketchbook* te Maryland als groen, wit en blauw. Het handschrift, genoemd De Mout(t)on dat zich in 1971 in particulier bezit (Frankrijk) bevond, vermeldt nog een rood, wit en gele vlag. In feite dus een omgekeerde kleurenversie van die van Middelburg.⁵⁵ Wij merken op dat, net zoals in de nationale vlag, de bovenste baan van de Middelburgse driekleur veranderde. In dit geval van oranje in geel of groen.

Middelburgse geus

[Afb. 10] De hoofdvorm van deze

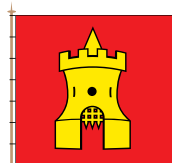
Middelburgse geus was, de eeuwen door, vrij gemakkelijk te ontlenen aan het 'kleine' stads-wapen. Van de wimpel, al dan niet gespleten, ging men over naar het vierkant en vervolgens naar rechthoekig. Het vervolg van de geschiedenis leert dat men zich niet steeds heeft gehouden aan de standaardkleuren (de burcht in goud of geel op een rood schild).

Vermoedelijk door vergissingen liet men het embleem ongekleurd: bijvoorbeeld de voorstelling van de inname en vernietiging van het fort Loki op Ceram (Molukken) in juni 1652 onder leiding van Arnold de Vlamingh van Outshoorn.⁵⁶

De opstandige vloot gebruikte voor en achter op het schip in de eerste decennia van de Tachtigjarige Oorlog effen vlaggen. Misschien vormden deze de basis voor de geheel rode 'bloedvlag'.

[Afb. 11] Met goede argumenten heeft historicus J.H. Kluiver het schilderij van het afscheid uit Middelburg van een voornaam persoon in 1615 of 1616 toegeschreven aan Adriaan van

de Venne. Op één van de schepen wappert van de grote mast een flink exemplaar van de Middelburgse geus. Het is meteen de oudst bekende afbeelding van deze vlag.⁵⁷ Overigens bleef het gebruik van de rode vlaggen voortbestaan. Het ambtelijk geheugen schoot in 1665 kennelijk tekort, toen het melding maakte van rode geuzen met [de] wapen[s] van [Vlissingen, Veere of] Middelburg. Middelburgse [en prins-]splitvanen.⁵⁸ De ontvanger-generaal in

11

Zeeland betaalde in 1666/1667 voor rode geuzen met stedelijke wapens (welk is niet vermeld) en voor rode vanen met burcht.⁵⁹ Een rekening van dezelfde ontvanger-generaal uit 1672/1673 vermeldt Middelburgse vleugels met het embleem op een rood veld.⁶⁰ Middelburgse geuzen met burcht of burg worden ook nog genoemd in 1674, 1679 en 1689.⁶¹

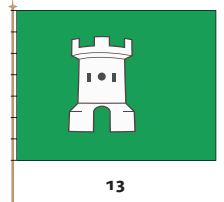
Groene geus

[Afb. 12] Een in de archieven vaak vermelde afwijking van de traditionele kleuren is de toepassing van het effen groen door het Zeeuwse admiraliteitscollege. De andere colleges in ons land voerden vlaggen met banen van oranje (rood), wit en blauw.⁶² In 1631/1633 wordt een wimpel vermeld met het wapen van de (Zeeuwse) admiraliteit erin; en in 1665 groene geuzen met het 'wapen' (lees embleem) van dit college.⁶³ Sierksma schreef een effen oranje (groenachtig gele) vlag uit 1669/70 toe aan de Zeeuwse admiraliteit.⁶⁴ Een gelijktijdig handschrift, vermeld door Mühlemann, schrijft Middelburg zonder meer een groene vlag toe.⁶⁵ Tot dusverre moet het onduidelijk blijven

of er enig verband bestaat met de groene aankleding, zowel binnen- als buiten de kloostergebouwen van de voormalige abdij bij haar verbouwing tot onderkomen voor de provinciale bestuursorganen.⁶⁶

[Afb. 13] Op een door Hieronymus (Jeroen)

Beck geschilderde voorstelling van het wapen van de Verenigde Oostindische Compagnie gebruikte groene geus is de burcht ongekleurd of

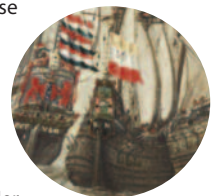

13

wit voorgesteld.⁶⁷ Tussendoor werden andere geuzen, vlaggen en vleugels in deze kleuren aangeschaft.⁶⁸ Riviergezichten, bijvoorbeeld die door Jacob Adriaansz. Bellevois, geven op de voorgestelde schepen vlaggen in de banen van geel, wit en rood, maar ook een omgekeerde.⁶⁹

[Afb. 14] Een zeer kleine afbeelding van de Middelburgse

driekleur is terug te vinden op het schilderij 'De retourvloot uit Batavia' uit 1650, toegeschreven aan Caesar van Everdingen, dat onder andere het VOC-schip Louise voorstelt.⁷⁰

14

[Afb. 15] Een anoniem luxe bord (uit een bestelling van Chine de commende) met de voorstelling van het VOC-schip Vrijburg 1756 beeldt naast de wimpels aan de masten voorop het schip de rode geus af met de gele burcht en achter de grote vlag in drie kleuren.⁷¹ Het was een late voorstelling voor het einde van het tijdperk van 'onafhankelijkheid' van Zeeland en van de historische eigenaardigheden van de provinciale hoofdstad.

Registratie

Afgezien van producten van huisnijverheid begon rond 1700 een nieuw tijdperk. In hoofdzaak Nederlandse uitgevers startten met de uitgave van gedrukte vlaggenkaarten. De oudste werd verzorgd door de te Amsterdam gevestigde uitgever Pieter Mortier.⁷² Een jaar later volgde hem de eveneens in Amsterdam gevestigde Carel Allard.⁷³ Het handboekje van Simon de Vries over de *Doorluchtige Wereld*, hoewel overigens op de hoogte van zijn tijd, beeldde de vlaggen (wat ouderwets) in een bijna vierkante vorm af.⁷⁴

11
 ^ Adriaen Pietersz. van de Venne, *Het vertrek van een hoogwaardigheidsbekleder uit Middelburg*, 1615. Rijksmuseum SK-A-1775.
 V Een detail uit het schilderij.

> **13** Jeronimus Becc (II), *De wapens van de VOC en Batavia*, 1651, detail. Rijksmuseum SK-A-4643.

Men mag deze “commerciële” publicaties niet verwarren met de meer zeldzame wapen-verlening of –bevestiging. Deze kwam in de Nederlanden sporadisch voor wanneer een vorst toestemming gaf zijn (persoonlijk) wapen in het stads- of dorpswapen over te nemen. De Vos van Steenwijk meent het nut van een erkend wapen is dat de betrokken gemeenschap daarmee erkend wordt als rechtspersoon. Bij de gemeentelijke banieren kwam er een zekere differentiatie, waarbij gebruik werd gemaakt van heraldische figuren. Men vergat niet dat men te doen had met een contingent in het leger van de landsheer.⁷⁵ Tijdens de Republiek verzwakten deze gebruiken, om het in de ‘liberale’ negentiende eeuw geheel aan de vrijheid van de regerende burgerij over te laten. Hierdoor voerden sommige publiekrechtelijke

lichamen, vooral de gemeenten, nog in 1940 traditioneel een vlag zonder dat deze bij een raads- of een ander besluit was vastgesteld. Sinds 1948 geeft de Hoge Raad van Adel advies aan publiekrechtelijke lichamen betreffende de door hen gewenste vlaggen.⁷⁶

Vanaf 1957 geeft de Hoge Raad van Adel eveneens advies bij het samenstellen van gemeentel- en waterschapsvlaggen. Volgens de toenmalige secretaris van de Raad heeft dit college sinds dat tijdstip honderden van dergelijke adviezen uitgebracht. In elk geval was de belangstelling gewekt – een nieuwe periode en het begin van de ontwikkeling van de vlaggenkunde (banistiek, vexillologie) brak aan. In 1962 verscheen immers het *Nederlands vlaggenboek*, samengesteld door Klaes Sierksma, waarin

behalve de toen bekende gemeentevlaggen, ook die van het Rijk en de provincies waren beschreven en afgebeeld.⁷⁸ Typierend is dat Sierksma de driebanenvlag van Middelburg onder de “officiële” vlaggen beschreef⁷⁹ en de “geuzenvlag” met de burchtoren onder “Andere vlaggen”.⁸⁰

Sommige gemeenten waren intussen overgegaan tot het instellen van vlaggen zonder bij hogere instanties advies in te winnen. In 1970 deed de Hoge Raad van Adel een poging middels een enquête dit te stoppen. Op grond van de uitkomsten van de enquête werd een uniform opgezet vlaggenreister aangelegd, aan de hand waarvan in april 1972 een systematische index werd vervaardigd, waarvan drie jaar later een bijgewerkte versie verscheen.⁸¹

15 Anoniem. Bord met een voorstelling van het VOC schip Vrijburg, ca. 1756, detail. Rijksmuseum AK-NM-13527

Het werd tijd dat ook Middelburg zich ging voegen bij de gemeenten die, in overleg met de Hoge Raad van Adel, een officiële vlag aannamen. Dit besluit viel in april 1974, waarbij de voorkeur werd gegeven aan de oude geusvlag, terwijl de driekleur in het archief verdween. Beide vlaggen zijn geworteld in de plaatselijke traditie, zodat iedere keuze wel problematisch kan worden genoemd. Op oudere afbeeldingen bevindt zich de naar keuze enkele of dubbele burchttoren aan of nabij de stokzijde(broeking) van de vlag [Afb. 16]. Als bijzonderheid mag gelden dat in de 'nieuwe' vlag de afbeelding van de dubbele burchtpoort in het midden van het dundoek is geplaatst [Afb. 17].

Conclusies

De hier besproken vlaggen van Middelburg kunnen dienen als voorbeeld voor de plaatselijke vlagvoering op schepen van een voorname provincie stad in een ver verleden. Daarbij kon men verder bouwen op de basismodellen en emblemen uit nog eerdere perioden, zoals die op het grote stadszegel voorkwamen en al tamelijk vroeg in de stedelijke geschiedenis (de loop van de dertiende eeuw) waren samengebracht.

De vlaggen vormden een verrijking van het aantal emblemen door er het element kleur, in dit geval rood en geel, aan toe te voegen. Middelburg zelf gebruikte naast de geus (rood met een vereenvoudigde gele burchttoren) een driekleur, die in feite banen in omgekeerde volgorde liet zien: geel, wit en rood.

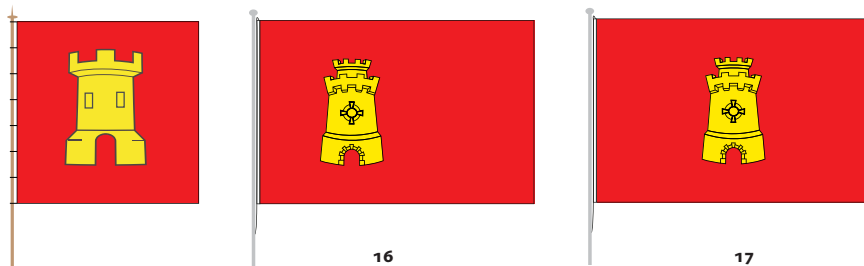
De vorming van een 'staande' of nationale vloot onder de Habsburgers (het Oostenrijkse Huis) kon het aantal banen in de vlag versterken. Rood en wit waren feitelijk de kleuren van

Voetnoten

1. Bijvoorbeeld Amsterdam (Holland) en Rye en Sandwich (Engeland): Ewe (1972) 17; Horstmann, (1971) 21-40.
2. Horstmann (1971) 40-46.
3. Henderikx, 'Periode 950-1300', in: *Geschiedenis* (2012) 98 en 122;
4. Henderikx, 'Periode 950-1300', in: *Geschiedenis* (2012) 145; Cox, (2011) 52, 58.
5. De adelaar met twee koppen werd uiteindelijk opgenomen in het provincie- en het gemeentewapen van Groningen: Schuitema-Meijer en Van der Veen, (1965) 60-71; Van Anrooij, (1997) 82-88.
6. Stadler, Band 1 (1964) XI-XVI.
7. Unger, (1974) 28; Sijnke e.a., (1991) *Het stadhuis van Middelburg*, passim.
8. Horstmann, (1971) 115-124.
9. In Engeland kwam echter de traditie van de Sint-Jorisvlag op die volledig afwijkt van het koninklijke wapen. Navolgers waren de koningen van Denemarken en Schotland: Horstmann, (1971) 155-159.
10. Ewe, (1972) 18.
11. Horstmann, (1971) 40-79 en 125-159.
12. Het wapen van Veere bevatte de kleur rood niet, maar blauw, met daarin een geopende zilveren waterpoort. In de rode vlag van die stad werd het bijgeschilde Borssele (zwart, waarin een zilveren dwarsbalk) opgenomen. Vermoedelijk hebben wij hier te maken met een getuige uit een periode, die aan de vorming van de heraldiek was voorafgegaan.
13. Tot in de achttiende eeuw was de vlag van Zierikzee effen rood: Sierksma (3e druk, 1968) 210, 236, 238 en 248-249; addenda 272.
14. Beelaerts van Blokland (1966) 135. Circa 1285 kocht het Dordtse stadsbestuur al wit en rood linnen ten behoeve van een koggeschip om daarmee te 'banieren oppe die pawellonen' Busch in: Leemans-Prins, (1966) 82.
15. Smit (1995) 343.
16. Sicking, (1998) *ibidem*. Letterlijk genomen was de vorst slechts twee jaar (1517-1519) koning. De zo lang regerende vorst trad echter in werkelijkheid nog meermalen op met ná de keizerstitel één van zijn andere, aparte titels.
17. Sigmond, (2013) 25-126
18. Sigmond, (2013) 127
19. Sigmond, (2013) 31.
20. Sigmond, (2013) 191-197. Over zijn benoeming tot admiraal (1477): Sicking, (1998) 31, 43-45.
21. Sigmond, (2013) 51, met reconstructie van drie vlaggen uit de zestiende eeuw.
22. Sicking, (1998) beide reeksen: 6, afb. 1-6 en 197-199, *ibidem*. Als datering wordt 1470 meegegeven.
23. Sicking, (1998) 197, afb. 4 en 5; Sigmond (2013) 51 verwacht de Witte Bourgondische vlag met de Koningsvlag.

24. Vergelijk de Sint-Andriesvlag van Schotland. Pérez en González, (1983) 16-18 en Sicking (1998) als voren.
25. Zicking (1998) 197.
26. De datum van invoering is echter onzeker. Volgens sommigen was dat (kort) ná de huwelijksvoltrekking van Filips de Schone in 1496. Enkele schrijvers menen dat de vlag pas tien jaar later zou worden aangenomen: Harmignies, (1972) 288-293.
27. Sicking, (1998) 55, 72.
28. Sicking, (1998) 196-197.
29. Sicking (1998) 197, 291, noot 141 en 142.
30. Sicking (1998) 197, 291, noot 144.
31. Sicking (1998) 197 beschrijft de zwarte, dubbele adelaar op een gouden of geel veld. Vergelijk 291 noot 143 en 144, die deze kleuren niet vermeldt.
32. Pérez en González, (1983) 54-55, afb. 94; Sicking, (1998) 196-200.
33. Van Nimwegen c.s., (2013) 140-144.
34. Groenveld en Meijer in *Geschiedenis van Zeeland* (2012) 151-153.
35. Beelaerts van Blokland, (1966) 120-121, noot 27 vermeldt diverse Spielereien met de drie kleuren en daarvan afgeleide vlaggen.
36. Marghem, (1968) 48. De vlaggen veranderden in 1781 (het latere België: Harmignies, (1972) 290-292; voor Spanje zie Pérez en González, (1983) 18-23; 108-109 nrs. 254 en 257.
37. Sicking, (1998) 196-199; Sigmond (2013) 51. Nederlandse schepen moesten al volgens een ordonnantie uit 1488 de vlag van de admiraal voeren. Van de zes gereconstrueerde vlaggen voor de Bourgondische vloot in 1470, zie ook Sicking, (1998) 6, afb. 1-6; 197, afb. nr. 1.
38. De Staatse admiraliteiten waren Van Nimwegen en Sicking, 'De admiraliteit in de zestiende eeuw', en 'De opstandelingen en de admiraliteiten', in: Groen (2013) 185-194. Van Ham, (najaar 2015) 16-20.
39. Van Swigchem en Ploos van Amstel, (1991); Heyning (2007), *passim*.
40. Het meest belangrijk betreft de jaren 1591-1663: De Waard (1900) vooral 102-189.
41. Van Swigchem en Ploos van Amstel, (1991); Heyning (2007), *passim*.
42. De hier besproken tijdens de Republiek gebruikte vlaggen mogen niet verward worden met de ongeveer vanaf 1600 in gebruik genomen gele Generaliteitsvlag. Deze was echter niet rood, wit en blauw, maar volgde de kleuren van het nieuwe staatswapen: Van Ham, (2015) 16-20.
43. Mühlemann (1971) 1790, nr. 33 a).
44. Treu, [1972] 14.
45. De Waard, (1900) 65 nr. 70.
46. De Waard, (1900) 65 nr. 72. 1665
47. Wilson, (1986) 68 pl. IV (bibl. A 6), 69 pl. VI (bibl. A 11), 114 (bibl. A 13) 115 (bibl. A 15).

48. Wilson, (1986) 58 afb. 78, 2e rij, 3; 3e rij, 1 en 3.
49. Wilson, (1986) 58 afb. 78, 1e rij, 2.
50. Gereproduceerd in *Geschiedenis van Zeeland*. dl I, blz. 317. Het schilderij bevond zich in 2012 in het Zeeuws museum, nr. ZM - G 1683. Details van gebouwen, kledij etc. geven aanleiding tot twijfel aan de volkomen betrouwbaarheid van het kunstwerk.
51. Wilson, (1986) 113-114, A nrs. 3-5; Mühlemann, (1971) inl. 153-158; Sierksma (1971) 168 nr. 27 a).
52. Mühlemann (1971) 170, No. 33b.
53. Sierksma (1966) 170, nr. 33b, p. 161. Door hem voluit beschreven als: geel (of oranje), wit en blauw (of groen) = *pavillon jaune (ou orange) de blanc et de bleu (ou vert)*
54. Mühlemann, (1971) 170, nr. 33b, no 67 Di Middelburgo.
55. Misschien behoort ook de Sierksma afgebeelde vlag (1966) 187 tot deze reeks. Hij schrijft het dundoek echter toe aan het Friese dorp Oude Bildt, eertijds een havenstadje in Friesland) Mühlemann, 171 nr. 34 b). Een soortgelijk geval schijnt zich voor te doen met de vlag van Joure: Mühlemann, (1971) 171 nr. 35b. Hij vermeldt het dorp daar als Treure, kennelijk een verbastering van 'Ter Vere' (Veere).
56. Tekening, vervaardigd of toegeschreven aan Joh. Vingboons in de Oostenrijkse Nationale Bibliotheek te Wenen, afkomstig uit de Atlas Blaeu-Van der Hem.
57. Klüber, (1995), dl. 109, No. 3 121-142.
58. De Waard, (1900) 65 nr. 72.
59. De Waard, (1900) 67 nr. 77.
60. De Waard, (1900) 68-69 nr. 84-85.
61. De Waard, (1900) 69, nr. 86; idem 70, nr. 91. Zie idem, hoofdstuk B (54-79) vooral 69 nr. 84.
62. De Waard, (1900) blz. 92-93; Van Ham, (2016) 19.
63. De Waard, (1900) blz. 63-64, nr. 61; 65 B nr. 72.
64. Sierksma, (1966) 159-160. Bij Mühlemann, (1971) 33b beschreven als geel of oranje.
65. Mühlemann, (1971) 170 nr. 33a No 68 ('pavillon vert'): Ms. Maryland nr. 67, *Di Middelburgo*.
66. Heyning, 'Tot eere', in: Dekker e.a. (2006) 142-152, vooral 144-148.
67. Rijksmuseum Amsterdam, collectie SK-A-4643.
68. De Waard, (1900) blz. 65, B 72; blz. 68, B 82; blz. 69, B 84; B 86; blz. 70, B 95; blz. 71, B 100; B 112; blz. 72, B 104; blz. 73, B 107; blz. 73, blz. 74, blz. 76, B 126; blz. 77; blz. 102-190: blz. 144 [bijl. XLII], blz. 145 [bijl. XLIII], blz. 147 [XLIII] en blz. 171 [LXII].
69. Brand (2005) 108-145.
70. Stedelijk Museum Alkmaar.
71. Rijksmuseum Amsterdam, collectie AK-NM-13527.
72. Wilson, (1986) 58 afb. 78, 2e rij, 2.
73. Wilson, (1986) 114, afb. A nr.9; Sierksma/Hesman (1975) 8 nr. 5
74. Sierksma/Hesman (1975) 8 nr. 7
75. De Vos van Steenwijk (1966) 132-135.
76. Dit eerste rondschrijven betrof alleen de vlaggen van provincies of provinciale besturen.

Middelburg. Ontwikkeling van geus naar vlag.

het gelijknamige aartshertogdom Oostenrijk; en rood en geel representeerde het koninkrijk Castilië als vertegenwoordiger van de Spaanse erfenissen. Wit en purper uit het wapen van Léon zou hierbij eveneens dienst kunnen doen. Na de verovering van de stad in 1574 door de opstandige bewoners verving men de 'koninklijke' kleuren door de 'prinselijke' van Willem de Zwijger: oranje (later rood), wit en blauw.

Sommige steden voegden daar nog een eigen embleem aan toe. Middelburg met een doorgaans vereenvoudigde voorstelling van de burcht uit het stadswapen. Bovendien probeerde de stad in de geschiedenis van de banistiek (vlaggenkennis) een eigen rol te spelen door zelfstandig het effen groen als vlag te gebruiken. Een variant die overigens niet blijvend bleek te zijn, evenals het gebruik van de effen

oranje vlag bij het krijgsbedrijf.

Na jaren experimenteren met wisselende kleurstellingen en tenslotte het invoeren van gedrukte vlaggenkaarten in het laatste kwart van de zeventiende eeuw, bleven twee vlaggen over: de Middelburgse geus de driekleur. Tijdens de jaren zeventig van de vorige eeuw werd in Middelburg, niet zonder advies van hogerhand, voor de geus als gemeentevlag gekozen, waarbij men voor de afgebeelde burchttoren als vast embleemvorm koos.

Niet alle Nederlandse gemeenten kozen voor de geschetste procedure. Sommige steden of dorpen bezaten allang twee of meer historische vlaggen, andere juist geen enkele. Deskundigen, waaronder de Hoge Raad van Adel, dienden om advies te worden gevraagd, voordat zich boven de tijdens de Tweede Wereldoorlog zo geschonden stad een 'officieel' dundoek mocht ontfouwen. □

- 77. Besluit van 25 juni 1957: Hoge Raad van Adel (1975), 3.
- 78. Sierksma, (1962), passim. Van gemeenten zonder officiële vlag werden de wapenkleuren vermeld.
- 79. Sierksma, (1962) 92-94. Merkwaardig is dat hij vertelt dat de vlag niet officieel is, 'maar [zij] wordt wel als zodanig beschouwd.'
- 80. Sierksma, (1962) 142-143. Hij citeert toevoegingen die de naam 'Geus' of 'Vlag van de spiegel' bevatten. Dit terwijl een geus niet de vlag van de spiegel was, maar van de boeg.
- 81. De tweede uitgave, verschenen in 1981, werd verzorgd door de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde.

Geraadpleegde literatuur

- Anrooij, W. van, *Helden van weleer. De Negen Besten in de Nederlanden (1300-1700)*. Amsterdam 1997. Beelaerts van Blokland, jhr. M.A., 'Titulatuur, standaarden en wapens van het koninklijk huis', in: *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden*. Den Haag 1966, 105-123.
- Beelaerts van Blokland, jhr. M.A., 'Gemeentelijke heraldiek', in: *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden*. Den Haag 1966, 130-145.
- Brand, R.J.W.M., 'Jacob Adriaensz. Bellevois, een 'braaf zee- en stilwaterschilder' uit Rotterdam', *Rotterdams Jaarboekje* jrg. 2005, 108-145.
- Busch, A.J. 'De zegels en het wapen van Dordrecht', in: Leemans-Prins (1966) blz. 82 [65-90].
- Cox, J.C.M. 'Hebbende privilege van stede'. *De verlening van stadsrechtprivileges in Holland en Zeeland (13de-15de eeuw)*. Den Haag/Leiden 2011.
- Dekker, J. (eindred.) *De Abdij van Middelburg*. Utrecht 2006.
- Ewe, Herbert, *Schiffe auf Siegeln*. Rostock 1972.
- Groen, P. e.a. (red.) *De Tachtigjarige Oorlog. Van Opstand tot geregelde oorlog 1568-1648*. Amsterdam 2013.
- Groenveld, S. en A. Meijer, hs. 4, 'Politieke verhoudingen', in: *Geschiedenis van Zeeland* dl. II, 1550-1700, 147-197, Utrecht 2012.
- Ham, W. van, 'Vlagvertoon op schepen, ca. 1520-1545. Een voorbeeld uit Zierikzee', in: *Scheepshistorie* nr. 12, Emmen, sept. 2011, 117-128.
- Ham, W. van, 'Vlaggen op schepen bij Zierikzee, eerste helft zestiende eeuw', *Vlag!*, nr. 9, najaar 2011, 15-21.
- Ham, W. van, 'De Staatsvlag van de Nederlandse Republiek: Vlag!' nr. 17, najaar 2015, 16-20.
- Ham, W. van, 'De Prinsengeus: een vlag voor de boeg', 'Geen geuzenvlag in Brielle?', *Vlag!* nr. 19, najaar 2016, 16-23.
- Harmignies, R. 'The flag of the Austrian Netherlands in 1781', in: *Karl Fachinger Festschrift*. In: *The Flag Bulletin* dl. XI nr. 3. Winchester Mass. 1972.
- Heyning, K., 'Tot eere van den lande', in: Dekker e.a., *De Abdij...* 142-152.
- Heyning, K. *De tapijten van Zeeland*, Middelburg 2007, passim.
- Henderikx, P., *Geschiedenis van Zeeland*. dl I, Prehistorie – 1550,

- Utrecht e.a. 2012.
- Hesman, G., *Flaggeboek [Hesman]*. Handschrift met toelichting door Kl. Sierksma, circa 1700.
- Hoge Raad van Adel, *Systematische index op de vlaggen der publiekrechtelijke lichamen in Nederland*, Den Haag 1975.
- Horstmann, H., *Vor- und Frühgeschichte des europäischen Flaggenwesens. Die Rechtszeichen der europäischen Schiffe im Mittelalter*. Bremen 1971.
- Jonker, L., *Wat is de oorsprong van onze vlag?* Middelburg 1937.
- Kattenburg, R., 'Willem van de Velde the Elder (Leiden 1611-1693 London): the wattle convoyer (wadconvooyer) 'Valck' accompanied a small fleet of wijdtschepen (wijsdschepen) to the port of West Terschelling', Amsterdam, webuitgave circa 2013.
- Kluiver, J. H., Adriaan van de Venne's 'Gezicht op de haven van Middelburg', geïdentificeerd als het vertrek van Robert Sidney in 1616', *Oud Holland*, dl. 109, No. 3 (1995), 121-142.
- Leemans-Prins, E.I. C.M. *Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland*. Den Haag 1966.
- Marghem, P., 'La pavillon de mer de la Force Navale et son histoire', *Neptunus* jrg. 5 (1968)
- Meijer, A., *De Abdij in de periode 1574-1798* in: *De Abdij...* 100-165.
- Mühlmann, L., 'Les Pavillons des nations maritimes au XVIIe siècle d'après le manuscrit de J. Moutton', in: *Recueil du 4e congrès international de Vexillologie* (Turijn 1971) p. 153-180.
- Nederlandse Vereniging voor vlaggenkunde. *Systematische index op de vlaggen der publiekrechtelijke en lichamen en lijst van gemeenten in Nederland*, 2e druk Den Haag 1981.
- Nimwegen, O. van-, A. van Vliet en L. Sicking in: P. Groen (red.) *De Tachtigjarige Oorlog*. Amsterdam 2013, 111-160.
- Nimwegen, O. van- en Sicking, L., 'De opstandelingen en de admiraliteiten', in: P. Groen (2013) 189-194.
- Pérez, J. L. Calvo Luis en G. González, *Banderas de España*. Madrid 1983.
- Schuitema-Meijer, A.T. en W.K. van der Veen, *Zegel, wapen en vlag van de stad Groningen*. Groningen 1965.
- Sicking, L., *Zeemacht en onmacht. Maritieme politiek in de Nederlanden 1488-1558*. Amsterdam 1998.
- Sierksma, Kl. *Nederlands Vlaggenboek. Vlaggen van Nederland, provincies en gemeenten*. Utrecht/Antwerpen 1962.
- Sierksma, Kl. *Flags of the world 1669-1670*. Amsterdam 1966.
- Sierksma, Kl., *De gemeentewapens van Nederland*, 3e druk, Utrecht 1968.
- Sierksma/Hesman zie: G. Hesman, *Flaggeboek neffens in hanskraft fan om 1700 hinne*. Amsterdam 1975.
- Sigmund, J.P. *Zeemacht in Holland en Zeeland in de zestiende eeuw*. Hilversum 2013.
- Sijnke, P., R. Kruse e.a. *Het stadhuis van Middelburg. Beknopte geschiedenis van stad en stadhuis*. Middelburg 1991.
- Smit, J.G. Vorst en onderdanen. *Studies over Holland en Zeeland in de late Middeleeuwen*. Leuven 1995.

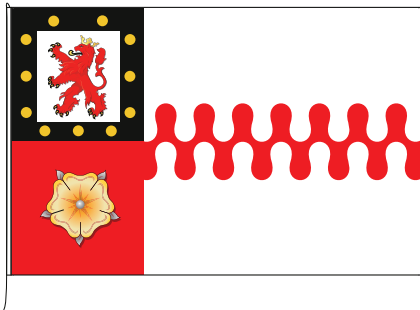
- Stadler, K., *Deutsche Wappen. Bundesrepublik Deutschland*. Bremen 1964.
- Swigchem, C.A. van- en Jhr. Ploos van Amstel, G., *Zes unieke wandtapijten. Strijd om de Zeeuwse Stroom 1572-1576*. Zwolle 1991.
- Treu, H., 'De Nederlandse Vlag en de Nederlandse Koninklijke Vlaggen', overdr. uit: *Nasporingen en studiën op het gebied der krijgsgeschiedenis*, 63e en 64e jaarverslag [1972].
- Unger, W.S., *De monumenten van Middelburg*. – Middelburg/Arnhem 1974.
- Vos van Steenwijk, A.N. Baron de-, 'Maritieme heraldiek', in: *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden*. Den Haag 1966, 124-129.
- Wilson, T., *Flags at sea*. Londen 1986.

Geraadpleegde of gereconstrueerde afbeeldingen

- blz. 12. Kruis en vredeswimpel. natekening Th. Okkerse
- blz. 13. 1ste kolom Windwijzer Oosterkerk te Middelburg. Detail van foto van Aart van Belzen
- blz. 13. 2de kolom Banier met adelaar. natekening Okkerse
- blz. 14. Bourgognevlag naar atlas *Neptune François* (Parijs, 1693) natekening Okkerse dubbel
- blz. 14. Koningsvlag naar atlas *Neptune François* (Parijs, 1693) natekening Okkerse (als nr. 4)
- blz. 14. Jasper Leynse haalt de admiraalsvlag neer - natekening Okkerse
- blz. 14. 2de kolom repro uit boek K. Heyning
- blz. 15. 2de en 3de kolom Detail anoniem hangegezicht Zeeuws Museum Middelburg
- blz. 15. 2de kolom Middelburgse vlag naar William Downman natekening Okkerse
- blz. 15. 3de kolom Middelburgse vlag naar atlas *Neptune François* (Parijs, 1693) natekening Okkerse toevoegte dubbel (als nr. 4)
- blz. 17. kolom 1-3 Tabel naar drie handschriften W. van Ham en Th. Okkerse
- blz. 16. Middelburgse geus naar atlas *Neptune François* (Parijs, 1693) natekening Okkerse dubbel (als nr. 4)
- blz. 16. 3de kolom. Groene geus naar atlas *Neptune François* (Parijs, 1693) natekening Okkerse dubbel (als nr. 4)
- blz. 16. 3de kolom. Detail terugkeer uit Batavia 1650 Stadsmuseum Alkmaar vervalt
- blz. 17. Vertrek gezelschap 1615 Rijkmuseum Amsterdam
- blz. 17. Wapenbord VOC 1651 Rijkmuseum Amsterdam SK-A-4643
- blz. 18. Detail anoniem Chine de commende-bord met VOC schip Rijkmuseum Amsterdam AK-NM-13527 verplaatsen
- blz. 19. 1ste kolom -vierkant- tekening Okkerse
- blz. 19. 2de kolom -langwerpig- van de Middelburgse geus naar atlas *Neptune François* (Parijs, 1693) natekening Okkerse
- blz. 19. 3de kolom, Anonieme tekening van de sinds 1974/1975 officiële gemeentevlag van Middelburg, afkomstig van diverse websites.

Leeuw met bezantenzoom, roos en geënte baan

Een heraldische vlag voor de nieuwe gemeente Berg en Dal

Tussen Nijmegen en de Duitse grens ligt de Gelderse gemeente Berg en Dal.

Deze nieuwe gemeente is op 1 januari 2015 gevormd door de samenvoeging van de gemeenten Groesbeek, Millingen aan de Rijn en Ubbergen.

Door MARCEL VAN WESTERHOVEN

De naam is niet alleen zeer toepasselijk, met de Zeven Heuvelen en de polderdorpen langs de Waal binnen de grenzen, maar ook die van één van de dorpen, dat voorheen over de grens tussen de oude gemeenten Groesbeek en Ubbergen lag. De drie oude gemeenten waren allen in het bezit van wapens en vlaggen. De nieuwe gemeente kreeg drie jaar geleden een wapen en heeft sinds twee jaar ook een vlag, die een herschikking van het wapen is. Daarom komt hier eerst het wapen aan bod.

Wapen

Aan de gemeente Berg en Dal werd bij Koninklijk Besluit van 15 september 2015, nr. 2015001311, een wapen verleend met de volgende omschrijving:

Doorsneden; I Gedeeld: 1 in zilver een geënte dwarsbalk van keel; 2 in zilver een leeuw van keel, getongd, genageld en gekroond van goud, met een schildzoom van sabel, beladen met elf bezanten van goud; II van keel beladen met een roos van goud, geknopt en gepunt van zilver. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee parels.

Uit alle drie gemeentewapens van de opgeheven gemeenten is één element in het fusiewapen terecht gekomen. In het geval van Groesbeek en Ubbergen kon dat nagenoeg één op één: de geënte dwarsbalk van de oudste heren van Groesbeek en de gouden roos van het middeleeuwse geslacht Van Ubbergen, waarbij werd teruggegrepen op de oorspronkelijke gestileerde vorm en niet op de naturalistische roos uit het oude gemeentewapen. Uit het wapen van

Millingen aan de Rijn komt de leeuw omgeven door de zoom met bezanten. Dit wapen van de heren van Bergh stond op de eerste plek in het gevierendeelde oude wapen, omdat de Van Berghs de belangrijkste heren in de geschiedenis van Millingen waren. Daarom is voor het nieuwe wapen voor het symbool van deze heren gekozen.

Op het schild staat de gebruikelijke gemeentekroon.¹

Vlag

De vlag is vastgesteld bij raadsbesluit van 22 september 2016, met de volgende omschrijving:

Een broeking van twee even hoge banen van wit en rood, de broektop zwart omzoomd [en beladen met elf gele bezanten], met in de witte baan een rode leeuw, geel getongd, genageld en gekroond en in de rode baan een gele roos, wit geknopt en gepunt, en een vlucht van drie banen van wit, rood en wit in een hoogteverhouding van 3 : 2 : 3, de middelste geënt van zeven rondten.

De gemeente had in eerste instantie de Hoge Raad van Adel om advies gevraagd. Deze stelde vervolgens twee ontwerpen voor met twee banen met een leeuw en een roos, waarbij bij het ene ontwerp de scheidslijn strak was en in het andere ontwerp geënt.² Het college wilde de Groesbeekse geënte baan prominenter in de vlag terugzien, omdat met daarin de Zevenheuvelenweg wil zien (de historische betekenis daarbij uit het oog verliezend), die ook voor de nieuwe gemeente een belangrijk kenmerk is. Daarop kwam wethouder Sylvia Fleuren op het idee om de Groesbeekse baan met zeven enten (voor zeven heuvelen) in de vlucht op te nemen. Op haar aanwijzingen kwam de huisstijlontwerper tot een ontwerptechnisch gedrocht: een witte broektop tegen een witte vlucht. De Hoge Raad van Adel adviseerde vervolgens in de broektop met de leeuw ook de zwarte zoom met bezanten op te nemen en zo deze ontwerpfout teniet te doen. Aldus geschiedde. Zo kwam een

Voetnoten:

- 1 Hoge Raad van Adel, *Jaarverslag 2015*, p. 8-9, 's-Gravenhage 2016
- 2 Hoge Raad van Adel, *Jaarverslag 2015*, p. 14, 's-Gravenhage 2016
- 3 *Vexilla Nostra* jaargang 16, nr. 115, juli/augustus 1981, p. 83
- 4 *Vexilla Nostra* jaargang 23, nr. 156, mei/juni 1988, p. 53
- 5 Kl. Sierksma, *Nederlands vlaggenboek*, Het Spectrum, Utrecht 1962, p. 94/95
- 6 Kl. Sierksma, *Nederlands vlaggenboek*, Het Spectrum, Utrecht 1962, p. 120/121
- 7 *Vexilla Nostra* jaargang 23, nr. 158, september/oktober 1988, p. 87

De vlag uit voor...

vlag tot stand die in feite een omhusseling is van het wapenbeeld, waarbij het eerste kwartier van het wapen met de geënte dwarsbalk (Groesbeek) verlengd in de vlucht terecht is gekomen, het tweede kwartier met de omzoomde leeuw (Millingen) in de broektop en de onderhelft met de roos (Ubbergen) in de broekhoek.

Vlaggen oude gemeenten

De vlag van **Groesbeek** is een doorvertaling van het wapen in de langwerpigheid van de vlag: de rode geënte baan op wit in de vlag heeft er ten opzichte van het wapen een paar enten bij gekregen.^{3,4}

Millingen aan de Rijn gebruikte een vlag in vier banen in de vier kleuren uit het

gemeentewapen. Het was een typisch voorbeeld van de banenvlaggen

waaraan de Hoge Raad van Adel in de jaren vijftig van de vorige eeuw in zijn ontwerpen en adviezen zijn voorkeur gaf.⁵

De rode diagonaal op geel op de vlag van **Ubbergen** is qua kleuren

goed vanuit het wapen te duiden, maar de keuze voor de indeling had geen enkele grondslag.^{6,7} □

(Zie ook Hijsen of niet? -> p.23)

Nauru Het parlement van de onafhankelijke staat Nauru in de Stille Oceaan heeft op 26 januari 2018 een vlaggenwet aangenomen. Dat was vijf dagen voordat het land 50 jaar eerder onafhankelijk werd van Australië, dat Nauru uit naam van de Verenigde Naties bestuurde. De vlag is niet veranderd, maar heeft wel een wettelijke basis gekregen. De vlag is net een landkaart. Het brengt tot uitdrukking dat Nauru (ster met twaalf punten die de oorspronkelijke twaalf stammen symboliseren) in de Stille Oceaan (blauw) ligt; net ten zuiden van de evenaar (gele baan); net ten westen van de datumgrens (het verticale midden van de vlag).

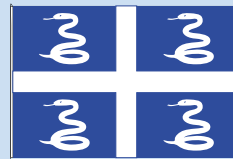
(Noord-)Macedonië De in 1991 onafhankelijk geworden voormalige Joegoslavische republiek Macedonië wil graag lid van de Nato en de EU worden. Het land stuit echter op weerstand van zijn zuiderbuur, Navo- en EU-lid Griekenland. Dit wil niet dat Macedonië Macedonië heet, omdat de landstreek met die naam Grieks zou zijn. Macedonië en Griekenland zijn na bijna 30 jaar tot een vergelijk gekomen. Als Macedonië zijn naam verandert in Noord-Macedonië mag het lid van de EU en de Navo worden. In een op 30 september gehouden referendum in Macedonië ging een krappe meerderheid akkoord met het voorstel. Nu is het wachten op een Grieks bevestigingsbesluit. Griekenland dwong Macedonië in 1995 zijn landsvlag te veranderen. De Zon van Vergina die Macedonië daarin had staan werd door de Grieken geclaimd als zijnde Grieks. Die zon is nu gestileerd.

Nieuw Caledonië De bevolking van het Franse overzeese gebiedsdeel Nieuw Caledonië – voor de oostkust van Australië – heeft tijdens een referendum op 4 november aangegeven Frans te willen blijven. Het waren voornamelijk de van oorsprong Fransen die alles bij het oude wilden laten. De Kanaken, de oorspronkelijke bevolking van het eiland, willen heel graag onafhankelijkheid als Kanaky. De Kanaken zijn echter een minderheid op het eigen eiland geworden. De Kanaken-vlag werd in 2010 samen met de Franse Tricolore tot eilandvlag verklaard.

Martinique Na een bezoek, eind september, aan het Caribisch eiland Martinique heeft president Macron van Frankrijk de blauwe vlag met wit kruis

en vier slangen verboden. De politieagenten op het Franse eiland moesten van hem dit embleem van hun uniformen halen. De zwarte bevolking van het eiland ziet dit namelijk als een symbool uit de slaventijd. De vlag kwam op 4 augustus 1766 in gebruik, toen Franse kolonisten slaven de suikerplantages lieten bewerken. De zwarte bevolking van Martinique ziet liever een groen-zwarte vlag met een rode broeking-driehoek. De enige officiële vlag van het eiland is echter de Franse.

Mauritanië

Stappen naar de nieuwe vlag

Door WIM SCHUURMAN*

Al in oktober 2016 vonden er besprekingen plaats in de Mauritaanse hoofdstad Nouakchott met het oog op het wijzigen van de nationale symbolen en het volkslied.

Hierbij waren betrokken de presidentiële meerderheid in het parlement, de oppositie en de regering. Toen was al helder dat er wijzigingen in de vlag zouden worden aangebracht om de offers van de martelaren van het verzet in beeld te brengen en om de geest van opofferingsgezindheid voor de verdediging van het vaderland te symboliseren:

- 3. Réformes constitutionnelles: (...)
- Emblèmes et Symboles de l'Etat

*(Hymne National, Drapeau):
Apporter quelques améliorations au drapeau national pour valoriser les sacrifices consentis par les martyrs de la résistance héroïque nationale et encourager l'esprit de sacrifice pour la défense de la patrie.
En ce qui concerne l'hymne national, opérer sa modification de manière à préserver davantage l'attachement à notre sainte religion l'Islam et à introduire une charge de patriotisme et de valorisation des symboles de l'Etat.*

...

Op 22 februari 2017 werd een buitengewone zitting van het parlement belegd. Toen werd duidelijk dat aan de Mauritaanse nationale vlag twee rode banen met elk 15%

van het dundoek toegevoegd zouden worden:

Projet de loi constitutionnelle n°118/17, portant révision de la Constitution du 20 juillet 1991 et ses textes modificatifs

Mauritanie: L'Assemblée Nationale adopte le projet de loi constitutionnelle portant révision de la constitution du 20 juillet 1991 | Le projet de loi constitutionnelle comporte 10 articles dont 3 articles constituant des dispositions transitoires.

Le premier article porte sur l'abrogation des dispositions de l'article 8 de la constitution relatives au symbole national qu'est le drapeau et son remplacement par de nouvelles dispositions visant à ajouter un bandeau horizontal rectangulaire de couleur rouge sur les deux bords de l'actuel drapeau. La largeur de chacun de ces deux bandeaux est de 15% de la largeur du drapeau. Le même article porte aussi sur le changement de l'hymne national.

Het proces van vlagwijziging was hiermee nog niet ten einde. De oppervlakte van de twee rode banen werd bij nader inzien vergroot tot 20% elk, zoals blijkt uit een ongedateerde tekst die ver-

spreid werd door de ambassade van de Islamitische Republiek van Mauritanië in Londen:

Law No. 2017-023/PR | Decree No. 467-2017/PR - Bearing the description of the flag of the Islamic Republic of Mauritania

- The national emblem of the Islamic Republic of Mauritania is a flag with a crescent and a gold star on a green background, on each side there is a rectangular horizontal band of red colour.
- The crescent and star are placed in the centre of the flag.
- The convexity of the crescent turned downwards, the 5-pointed star is placed horizontally on the crescent points.
- The rectangular horizontal strips are placed at the upper and lower sides of the flag.
- The red bands each have a width corresponding to 20% of the width of the flag.

Op 28 november 2017, Onafhankelijkheidsdag in Mauritanië, werd de nieuwe nationale vlag voor het eerst tijdens een ceremonie gehesen. □

*) Met dank aan Jos Poels voor het beschikbaar stellen van zijn archiefstukken.

Op Marktplaats kocht ik een witte wimpel. Omdat ik niets over het gebruik ervan weet vroeg ik het de verkoopster.

Ze had het uitgezocht en schreef het volgende: "Bij ons is het als volgt gegaan: Eén week voor de trouwdatum, tot één week na

de trouwerij mag de trouw-wimpel aan de vlaggenmast worden gehangen. Dit hoeft niet in combinatie met de vlag.

Bij ons lag er toen sneeuw, met die mooie wapperende witte wimpel was een prachtig gezicht.

Theun Okkerse

Hijzen of niet ?

Onafhankelijk van elkaar geven in deze rubriek drie deskundigen hun mening over een vlag die hen door de redactie is voorgelegd. Dit moet leiden tot discussie over de criteria waaraan een 'goede' vlag zou moeten voldoen. In deze aflevering de nieuwe vlag van de Gelderse gemeente **Berg en Dal**.

Moet een vlag mooi zijn?

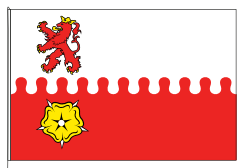
Bram Bartelts docent primair onderwijs

In 2019 moet Nederland 355 gemeentes tellen, dat zijn er vijftiengint minder dan er in 2018 waren. Het samenvoegen kan soepel verlopen, maar is soms een proces dat met veel pijn en moeite verloopt. In dit geval verliep de fusie soepel, alleen de PvdA-fracties kwamen moeilijk tot elkaar. Misschien ging dat conflict (onder andere) over de nieuwe gemeentevlag.

De gemeenteraad koos unaniem een eigen ontwerp tot gemeentevlag. Dat betekent dat in ieder geval de 23 raadsleden uit 2016 achter deze vlag staan, en als het goed is ook een groot deel van de bevolking. Als dat zo is kan er eigenlijk geen sprake zijn van een probleem: iedereen staat achter de vlag, dat is wat een vlag moet doen, hijzen maar!

Is het wel zo simpel? Persoonlijk vind ik de vlag van Berg en Dal niet sterk. Er zit te veel detail in en het doet me teveel aan een knip-en-plak werkje denken. Aan de andere kant hoeft een vlag ook niet mooi te zijn, maar het is wel belangrijk dat deze betekenis heeft en dat is bij dit ontwerp zo.

Het alternatief van de HRvA spreekt me meer aan en laat dezelfde elementen krachtiger terugkomen. De sterk herkenbare golvende baan, de leeuw en de gouden roos vormen hier

een mooi geheel, zie afbeelding. Achteraf gezien had de gemeenteraad de drie opties aan de inwoners

moeten kunnen voorleggen om te zien waar hun voorkeur ligt.

Wanneer de inwoners echt achter de vlag staan mag zij van mij gehesen worden, maar ik zou graag zien dat ze de keuze hadden tussen de huidige vlag en het tweede alternatieve ontwerp.

Hijzen wanneer de inwoners het een goede vlag vinden.

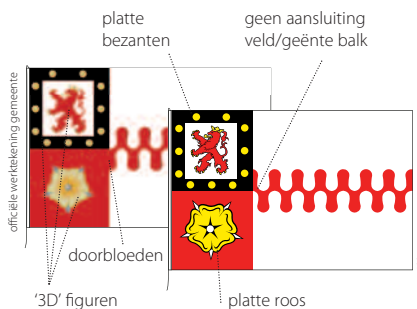
Jammer

Theun Okkerse ontwerper

Het gebied waarin de gemeente Berg en Dal ligt is landschappelijk prachtig, een slingerende rivier door een heuvelachtig gebied met dorpen en historische bouwwerken. Op de vlag is iedere oude gemeente vertegenwoordigd, op een ongelukkige wijze naar mijn smaak.

Het is jammer dat het vlagontwerp schatplichtig aan het wapen is gemaakt. Had de ontwerper op enige afstand kunnen en mogen staan, dan was er ruimte geweest die de kwaliteiten van de ligging, de heuvels, rivier en uiterwaarden als thema had kunnen benutten.

Met deze vlag is geprobeerd elke oude gemeente te representeren, een figuurlijke spaagaat waarin fusiegemeenten vaak terecht komen, met als resultaat een onbevredigend complex beeld. Wat en wie is hier belangrijk?

Ongelukkigerwijs hebben in het officiële vlagmodel de leeuw, bezanten en de roos kleurverlopen. De suggestie van ruimtelijkheid verhoudt zich echt slecht tot een platte vlag, die door de wind d'r eigen bewegelijke sculpturale kwaliteit krijgt.

Nog een ontwerpongeluk is het rode veld dat in de geënte dwarsbalk doorloopt, alsof twee beeldelementen bij elkaar horen. Ze worden hier onterecht met elkaar verbonden.

Niet hijzen.

Geslaagd compromis

Stefan Lambregts vlaggenliefhebber en beheerder van BeNeVex

Het ontwerp van een wapen en een vlag voor een fusiegemeente is in negen van de tien gevallen een compromis. Men ziet graag van elk der heringedeelde gemeenten een onderdeel terugkeren in de nieuwe ontwerpen. Ook bij het wapen en de vlag van de nieuwe gemeente Berg en Dal is dit zo geschied.

In het wapen is dit door de Hoge Raad van Adel keurig geregeld met de geënte dwarsbalk van Groesbeek, de roos van Ubbergen en de leeuw omgeven door de zoom met bezanten van de heren van Bergh uit het wapen van Millingen aan de Rijn.

Voor de vlag kwam de HRvA met wat vrijere ontwerpen: de leeuw van de heren van Bergh en de roos van Ubbergen, al dan niet gescheiden door enten voor Groesbeek. Het bestuurscentrum van de nieuwe gemeente kwam er dus wat bekaaid af. Berg en Dal heette het eerste jaar na de fusie zelfs nog Groesbeek.

De enten van Groesbeek moesten dus sowieso terugkomen in de nieuwe vlag. Deze enten kun je bekijken als bergen en dalen en zijn dus sprekend voor de gemeente. Door zeven enten te kiezen leg je de link met de befaamde Zevenheuvelenweg tussen Groesbeek en het dorp Berg en Dal.

Er was nu wel het probleem ontstaan dat de witte broektop aansloot op de witte vlucht. De oplossing was eenvoudig door de zwarte zoom met bezanten rond de leeuw te plaatsen, net zoals in het wapen. Het enige puntje van kritiek zou kunnen zijn dat de rode broekhoek aansluit op de rode geënte balk in de vlucht, maar dit valt nauwelijks op.

Al bij al een geslaagd compromis: hijzen!

“Geen symbool van een afscheidingsbeweging, maar van een trotse regio”

Achterhoekse vlag toont het typische landschap van de streek

PMS 357
PMS 4545
PMS 355
PMS 368

Paul Heutinck uit Winterswijk heeft zich tijdens het ontwerpen van de vlag laten inspireren door het typische Achterhoekse coulisselandschap.

In de vlag van de Achterhoek kunnen kronkelende wegen worden gezien, met bomen erlangs en die door bossen en weilanden lopen.

De Achterhoek heeft zichzelf deze zomer een vlag aangemeten. Het initiatief hiertoe kwam niet van het regiobestuur, maar van bierbrouwer Grolsch en het evenementenbureau De Feestfabriek. De Achterhoekers hebben nu eindelijk een eigen symbool. Ontworpen door een streekgenoot, die zich heeft laten inspireren op het typische, fraaie landschap van de Achterhoek.

Door JOS POELS*

Achterhoekers doen niet graag moeilijk. Als ze iets besluiten te doen, doen ze het gewoon. Zonder te mokken, maar met het maken van veel lol. Nuchterheid ligt nu eenmaal in de aard van de bewoners van deze Gelderse streek, die in Doetinchem begint en zich oostwaarts uitstrekt tot de Duitse grens. Die nuchterheid zorgde er ook voor dat de Achterhoek heel snel een vlag had toen het besluit daartoe eenmaal was genomen.

Halverwege mei kwam Olympisch

schaatskampioen Stefan Groothuis met het idee naar buiten om tot een vlag voor de Achterhoek te komen. Hij behaalde in 2014 in Sotsji goud op de 1000 meter. Groothuis werkt nu voor De Feestfabriek in Hengelo (Gelderland), dat allerlei evenementen organiseert in de Achterhoek – onder meer de Zwarte Cross, een mix tussen een motorcross en een muziekfestival.

In samenwerking met bierbrouwer Grolsch – die zijn oorsprong in Groenlo (Grolle of Grollo) heeft – daagde Groothuis Achterhoekers en andere mensen die een binding hebben met die streek uit, om met het mooiste vlagontwerp te komen. De twee eisen die aan de ontwerpen werden gesteld, waren dat ze tijdloos en herkenbaar moesten zijn. “De vlag moet vol overgave kunnen wapperen in de hele Achterhoek. Dus hoe meer mensen zich met het ontwerp kunnen associëren, hoe beter”, aldus de Olympisch kampioen in mei in het weekblad *Contact Noord*.

Doel van een vlag voor de Achterhoek was de regio nog meer in

positieve zin te verenigen en herkenbaarheid naar buiten uit te stralen. En in de Achterhoekse nuchterheid: de vlag zou geen symbool worden van een afscheidingsbeweging, maar een symbool zijn dat staat voor de trots en het warme welkom van “deze fantastische regio!”

Vlag-ambassadeurs

De Feestfabriek en Grolsch lieten de uitvoerig van de ontwerpwedstrijd over aan de stichting Pak An. Deze stichting werd in 2016 opgericht om ideeën te ondersteunen die bijdragen aan de toekomst van de Achterhoek. Groothuis: “Het wordt niet een vlag van De Feestfabriek of van Grolsch. We willen het op neutraal terrein onderbrengen en wij denken dat Pak An daar heel geschikt voor is.” Bekende Achterhoekers, onder wie voetbalcoach Guus Hiddink en oud-Normaal zanger Bennie Jolink, meldden zich als Achterhoekse vlag-ambassadeurs. Groothuis: “We hebben duizenden jaren geen vlag gehad. Nu moet er voor duizenden jaren een vlag

komen. We gaan knallen.”

Aan de ontwerpwedstrijd in mei en juni deden 475 mensen mee, voornamelijk uit de Achterhoek. De ontwerpen werden op internet gezet, waar iedereen die het maar wilde zijn favoriet kon aangeven. Hier werden in totaal 380 duizend stemmen uitgebracht. De online stemming bracht het aantal kanshebbers terug tot twintig. Uit die voorstellen koos een jury een

definitieve vlag. De vakjury bestond uit: burgemeester Annette Bronsvorst van Oost Gelre, algemeen directeur Hans Martijn Ostendorp van eerste divisie voetbalclub De Graafschap, burgemeester Otwin van Dijk van Oude IJsselstreek, Bennie Jolink, Prins Carnaval Henk Jan ten Brincke, grafisch ontwerper Inge Pelgrom uit Doetinchem en wereldkampioen veldrijden Joris Nieuwenhuis.

Het ontwerp dat de vakjury koos, werd op 10 juli gepresenteerd tijdens de première van de Zwarte Cross in Lichtenvoorde. Uit de laatste twintig kanshebbers koos die voor het ontwerp van Paul Heutinck (53) uit Winterswijk. Heutinck is vormgever en tevens oprichter van 'Bandjes kieken in de Achterhoek'. De vakjury: "Als jury waren we het er snel over eens dat de vlag krachtig moest zijn; geen slogan,

Een online stemming bracht het aantal kanshebbers voor een Achterhoekse vlag van 475 terug tot 20.

geen poespas maar mooi door eenvoud zoals vlaggen zijn."

De nieuwe vlag speelde een hoofdrol tijdens dit Zwarte Cross, die het weekeinde na de presentatie van start ging. Er was ook veel mediabelangstelling voor de nieuwe vlag.

Heutinck's heeft zich tijdens het ontwerpen van de vlag laten inspireren door het typische Achterhoekse coulisselandschap. De schakering van de lichtgroene- met de donkergroene vlakken zijn een sterk gestileerde weergave van de weilanden en de bossen die de Achterhoek zo sterk kenmerken. Het a-typische kruis dat gebogen tussen deze vlakken door loopt, staat voor de kronkelende wegen met bomen erlangs, die met elkaar verbonden zijn

en deze vlag verbindt. Tegelijkertijd staat het ook voor de eigenzinnigheid en kracht van de Achterhoeker.

Aan eisen voldaan

Volgens de jury voldeed het ontwerp van Paul Heutinck aan de volgende eisen:

Kracht:

Het kruis als sterk symbool maar vriendelijk door zijn ronde vormen;

Eenvoud:

De eenvoud van de vlag, maar waar gewenst het Achterhoekse landschap met kronkelwegen, bomenrijen en (agrarische) percelen in kan worden gezien;

Kleur:

De kleuren van de vlag gaan vloeiend op in het Achterhoekse landschap;

Tijdloos:

Mede door deze factoren is het een vlag voor heden en de toekomst.

Achterhoekers hebben het gevoel dat ze 'speciaal' zijn. Ze zijn niet alleen trots op hun eigenzinnigheid en nuchterheid, maar ook op *naoberschap*, de verplichting om de burens (in een ruime zin des woords) met raad en daad bij te staan als dat nodig is.

Het is eigenlijk een groot raadsel waarom er nog niet eerder een Achterhoekse vlag was. De regio Achterhoek waarbij zeven gemeenten zijn aangesloten – zeg maar de politiek – heeft het nooit tot taak gezien om de streek een eigen kenmerkende vlag aan te meten.

Het initiatief om tot deze vlag te komen, kwam van een organisatie en bedrijf die nauwe banden met de regio hebben. Het lijkt erop dat hun idee om tot een vlag voor de Achterhoek te komen, een schot in de roos was. De Achterhoekers zelf omarmen haar. Er zijn er al enkele honderden van verkocht. De meeste gemeenten in de regio hebben er eentje aangeschaft om bij het gemeentehuis naast de Nederlandse- en gemeentevlag uit te steken.

De Stichting Pak An geeft, als eigenaar van het ontwerp, de rechten van haar geheel vrij aan iedereen die de vlag wil gebruiken. De vlag, en het zusje de Achterhoekse wimpel, heeft met www.achterhoeksevlag.nl een

eigen website. De vlaggen waren afgelopen zomer te koop op de Zwarte Cross en zijn te bestellen in de webshops van Grolsch en de Zwarte Cross. In elke gemeente in de Achterhoek heeft zich ook een supermarkt, museum of winkel bereid verklaard de vlag voor vijftien euro te verkopen. Met de opbrengst wil Pak An andere maatschappelijk betrokken en vernieuwende Achterhoekse initiatieven helpen te realiseren.

Regionale vlaggen

De Achterhoek is niet de enige streek in het land met een eigen vlag. Onder meer Twente, West-Friesland en Zeeuws-Vlaanderen gingen de Achterhoek hierin voor. Van de regionale vlaggen hebben die van het Westland, Noord-Limburg, West-Friesland en Zeeuws-Vlaanderen de eer te zijn opgenomen in het Nederlandse vlaggenregister, dat de Hoge Raad van Adel in Den Haag bijhoudt.

Om door de Hoge Raad van Adel als een regionale vlag opgenomen te worden, heeft dit college besluiten nodig van de overheden die deel uitmaken van de regio. Zo hebben in 2009 en 2010 een aantal van de bij de regio West-Friesland aangesloten gemeenten raadsbesluiten genomen om de Hoge Raad van Adel te verzoeken de vlag in haar register op te nemen. Als de Achterhoekse vlag in het vlaggenregister van de Hoge Raad van Adel wil komen, zullen de zeven gemeenten in die regio hetzelfde moeten doen. □

* Auteur, Limburger van origine, woonde tussen 2001 en 2016 in Doetinchem, ook wel de Poort tot de Achterhoek genoemd.

Vlaggenregister Hoge Raad van Adel

De Hoge Raad van Adel houdt een register bij van Nederlandse vlaggen. De vlaggen die daarin zijn opgenomen, worden beschouwd als officiële Nederlandse vlaggen. In het register zijn vier regionale vlaggen opgenomen. Dit zijn:

– Westland

Besluit van 29 januari 1987; instemming van de Hoge Raad van Adel bij brief van 3 maart 1987, nr. 87/37-8).

– Noord-Limburg

Besluit van 14 oktober 1987; advies van de Hoge Raad van Adel van 12 juni 1987, nr. 87/137-23).

– Zeeuws-Vlaanderen

Besluit van de burgemeesters van Hulst, Sluis en Terneuzen van 17 december 2008; informeel advies.

– West-Friesland

Verskillende gemeenteraadsbesluiten van 2009 en 2010; advies van de Hoge Raad van Adel van 23 november 2010, nr. 10/323-19.

Vlaggendag 2018 met primeur

Hij liet deze keer lang op zich wachten, de Vlaggendag 2018, maar daar was hij dan toch eindelijk op 3 november. Zestien leden kwamen die zaterdagochtend binnendruppelen in het Centrum van de Nederlandse Genealogische Vereniging in Bunnik. We hadden niet zomaar voor deze locatie gekozen; voordat we met de Algemene Ledenvergadering van start gingen, konden we de heugelijke mededeling doen dat onze collectie van vlaggenkundige boeken een onderkomen heeft gekregen in de heraldische bibliotheek in het Centrum. Onze leden kunnen de boeken binnenkort, als we ze allemaal hebben gerubriceerd en geregistreerd, in het Centrum inkijken en raadplegen.

De belangrijkste punten van het ALV waren:

- We geven ons tijdschrift Vlag! weer volledig in eigen beheer uit. Hoewel we er alles aan doen de kosten binnen de perken te houden, komen we toch wat hoger uit en zien we ons genoodzaakt na 10 jaar zonder stijging de contributie vanaf 2020 met € 5 te verhogen.
- Daar staat tegenover dat Vlag! nu twee keer zoveel bladzijden gevuld met vlaggenkundige artikelen heeft.
- Omdat de Stichting Vlaggenparade en de NVvV vanaf 2018 ieder zijns weegs gaat, moet ook de statutaire verbondenheid worden ontvlochten. De wijzigingsvoorstellen in de statuten werden aan de leden voorgelegd. Het gaat dan met name om het doel en hoe dat te realiseren. In 2019 zal de statutenwijziging bij de eerstvolgende ALV in stemming worden gebracht.
- Erelid Daan van Leeuwen, vanaf de oprichting in 1966 in het bestuur en/of de redactie, vond het nu toch echt tijd worden om af te treden. Woorden van dank voor al die jaren dat hij de vereniging in gang hield en overhandiging van een door hem zelf ontworpen 'Van Leeuwendag' als cadeau waren zijn deel.
- Marcel van Westerhoven droeg met instemming van de aanwezige leden het voorzitterschap over aan Davied van Berlo.
- Theun Okkerse heeft het vice-voorzitterschap op zich genomen.
- Willem van Ham werd telefonisch meegedeeld tot erelid te zijn benoemd, naast Daan van Leeuwen nu de tweede binnen de vereniging. Verderop meer hierover.

Na de lunch was het tijd voor het lezingendeel, dat deze keer volledig bestond uit presentaties door de

leden. Achtereenvolgens kwamen aan bod:

- Vlaggen in gemeentewapens, door Marcel van Westerhoven
- Vlaggen in de binnenvaart, door Martijn Nekkers
- De nationale vlag van Nepal, door Wim Schuurman
- Vlaggenkunst, door Davied van Berlo
- "Wat mij opvalt en bezighoudt", door Theun Okkerse
- De vlag van de Achterhoek (aangenomen in de zomer van 2018), door Marcel van Westerhoven

De aanwezigen zaten inmiddels te popelen om de verenigingscollectie te kunnen bekijken. Dus op naar de kasten in de bibliotheek met vlaggen- en wapenkundige boeken om daar in interessante werken te snuffelen. En wanneer men daar genoeg van had, kon men afdalen naar het souterrain voor de afsluitende borrel en een laatste gesprek.

En zo was het al met al weer een prettig en onderhoudend samenzijn van vlaggenkundig Nederland, met dank vooral aan Willem van Zon voor locatie en catering.

Willem van Ham erelid

Sinds 3 november telt de Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde twee ereleden: naast Daan van Leeuwen nu ook Willem van Ham. Om de exclusiviteit van deze toekenning te waarborgen, is het bij hoge uitzondering dat het bestuur een erelid aan de Algemene Ledenvergadering voordraagt. Aftredend voorzitter Marcel van Westerhoven belde Willem van Ham op om hem het unaniem besluit van bestuur en leden mede te delen. Later heeft hij thuis uit de handen van vice-voorzitter Theun Okkerse een oorkonde ontvangen die niets aan duidelijkheid te wensen overlaat waarom Willem het erelidmaatschap toekomt:

"Erelidmaatschap toegekend aan
Dr. Willem van Ham

vanwege zijn grote betekenis voor de ontwikkeling en wetenschappelijke aanpak van de vlaggenkunde in Nederland en zijn belangwekkende publicaties over overheidsvlaggen, vlaggen in de historie en vlaggen op kunstwerken, vanaf de oprichting van de vereniging in 1966. In het bijzonder zijn te noemen zijn boeken *Wapens en vlaggen van Noord-Brabant*, *De Brabantse vlag* en zijn vele eminente bijdragen aan *Vexilla Nostra* en *Vlag!*"

*) In 2005 speciaal ontworpen door Daan voor een artikelje 'Een eigen vlag' waarin leden hun eigen ontwerpen toonden en toelichtten. Met dank aan Semaphore Signs die het cadeau belangeloos vervaardigde.

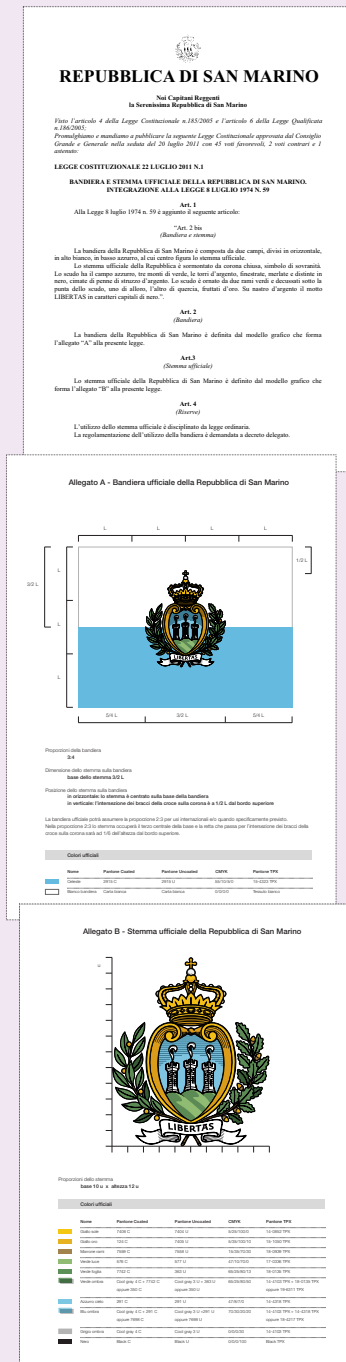
Foto Willem van Zon

Foto Han Bos

Door HANS IJSBRANDY

De Vlaggenwet die San Marino in 2011 aannam, behandelt elk detail. Elke kleur heeft een Pantone-kleurcodering.

Binnen de vlaggenkunde, de vexillologie zijn er mensen die interesse hebben in 'de jure'-vlaggen en mensen die zich interesseren voor 'de facto'-vlaggen. De vlaggenkundigen in de laatste categorie zijn geïnteresseerd in feitelijk bestaande vlaggen. Ze beschrijven of construeren die vanuit wat ze hebben gezien. De mensen in de 'de jure'-categorie zijn op zoek naar de wettelijke grondslag van vlaggen en proberen vanuit de wettelijke omschrijving of tekening een vlag te construeren. We gaan dieper in deze laatste categorie.

Binnen de 'de jure'-categorie is er altijd een relatie tussen omschrijvingen en/of tekeningen van een vlag en de fysiek geproduceerde vlag zelf. Zonder de omschrijving of tekening kan een vlag niet officieel zijn. We kunnen dus een onderscheid maken tussen officiële vlaggen en onofficiële vlaggen. Om officieel te zijn, moet de omschrijving en/of tekening echter komen van de overheid van een bepaald gebied of territorium en moet die zijn aangenomen binnen het normale besluitvormingsproces van dat territorium.

Er zijn grote verschillen in wettelijke grondslagen van vlaggen. In sommige gevallen worden vlaggen duidelijk vastgelegd in een formele wetten. In andere gevallen is het document dat een vlag nog enigszins officieel maakt een intern document van een organisatie, die slechts gedeeltelijk gelegitimeerd is door een overheid. Bijvoorbeeld een heraldische organisatie die subsidie van de overheid krijgt. Er zijn ook vlaggen die bij officiële instanties hangen, zoals de Verenigde Naties in New York, waar tot nu toe vexillologen geen enkele wettelijk bewijsbare grondslag voor kunnen vinden.

Beschrijvingen van vlaggen in wetten of overheidsdocumenten verschillen ook sterk. Sommige vlaggen hebben een officiële wettelijke beschrijving, die zo waterdicht is dat – als vlaggenfabrikanten zich aan die beschrijving houden – er absoluut geen verschil kan zijn tussen vlaggen geproduceerd door verschillende bedrijven. Andere vlaggen hebben een wettelijke beschrijving die zo algemeen is, dat

verschillende bedrijven makkelijk twee totaal verschillende vlaggen kunnen produceren op basis van dezelfde tekst.

Dit kan bijvoorbeeld als de ratio van de vlag niet is beschreven, diverse afmetingen binnen de vlag zijn vergeten of de exacte Pantone-kleurcoderingen missen. Maar ook omdat er vaak voor gedetailleerde wapens of symbolen, die niet in tekst te vatten zijn, geen bij de wet bijgevoegde exacte tekeningen zijn.

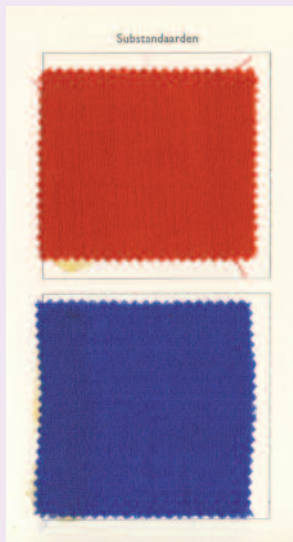
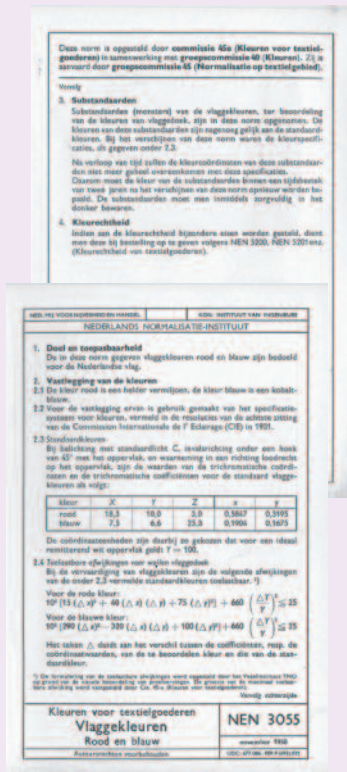
Er zijn maar weinig publicaties die vergelijkend onderzoek doen naar de wettelijke grondslag van vlaggen. Er bestaat ook geen overzichtspublicatie waarin te vinden is welke landen vlaggen een duidelijke wettelijke grondslag hebben en welke niet. En er is ook geen overzicht te vinden van welke vlaggen een honderd procent beschrijving kennen en dus volledig reproduceerbaar zijn, en welke niet.

Er zijn 'activistische' vlaggenkundigen die bij overheden streven naar verduidelijking van de wetten. Ze schrijven soms zelfs mee aan vernieuwde wetten of hedendaagse toevoegingen aan historische wetten om de exacte reproduceerbaarheid zo dicht mogelijk bij de honderd procent te krijgen. Er zijn ook enkele verzamelaars van vlaggenwetten en -regelingen. Voor elke landsvlag is er wel een vlaggenkundige die iets over de wettelijke grondslag van die vlag kan vertellen. Maar nergens zijn vastgelegde criteria te vinden waaraan wetten op zijn minst moeten voldoen om de daarin behandelde vlag voor honderd procent reproduceerbaar te maken. En nergens is er een vergelijkende studie te vinden die bijvoorbeeld alle landenvlaggen test op reproduceerbaarheid.

Op zich is dit tegenvallend voor een vexillologische gemeenschap die al sinds 1961 (toen Whitney Smith zijn *The Flag Bulletin* publiceerde) aan de weg timmert. Zeker ook omdat op zijn minst voor de 'de jure'-vexillologen de officiële legitimatie en of reproduceerbaarheid van een vlag van belang zou moeten zijn. We spreken hier over basis onderzoek dat waarschijnlijk al lang gedaan had moeten worden, maar beter laat dan nooit.

Wat maakt een vlag officieel, *de jure*?

Door JOS POELS

De kleuren rood en blauw van de Nederlandse vlag werden in november 1958 door het toenmalige Nederlands Normalisatie-Instituut vastgesteld.

Er zijn vier lagen van wet- en regelgeving die een vlag een *de jure*-status geven, ofwel een vlag officieel maken. De toplaag is wat de grondwet zegt, dan volgt de wetgeving, vervolgens de regelgeving en als laatste het uitbesteden van de vaststelling. Wat dan overblijft, zijn de ongeschreven wetten volgens het gewoonterecht. Desalniettemin zijn er heel wat losse eindjes.

Een gebied waar ook ter wereld wordt in de regel bestuurd door een overheid. Het is deze overheid die bepaalt hoe de vlag van haar gebied eruit ziet, én hoe die wordt gebruikt. Het staatshoofd kan die overheid zijn. In de meer democratisch geregeerde landen, is het aan het parlement om te bepalen hoe de vlag eruit ziet. Dit geldt zowel voor de landen die internationaal erkend zijn en daarom lid kunnen zijn van de Verenigde Naties (VN) – 193 op dit moment – en de pakweg vijftien landen die zichzelf onafhankelijk hebben verklaard, dat in feite ook zijn (zoals Somaliland en Kosovo), maar internationaal niet erkend worden. En daarom geen lid van de Verenigde Naties zijn.

Het is goed gebruik dat landen elkaar via de diplomatieke kanalen op de hoogte houden van alle veranderingen van hun staatsymbolen. De *World Intellectual Property Organization* (WIPO) van de VN in Parijs, verzamelt (maar niet actief) alle vlaggen die de VN-lidstaten insturen. Dit gebeurt op vrijwillige basis.

Grondwet

Op handvol landen na, heeft elk land een grondwet waarin de grote lijnen van de politieke en maatschappelijke structuur wordt uiteengezet. De grondwet wordt gezien als de hoogste wetgeving van een land. De meeste landen hebben daarin een of andere bepaling over de vlag en soms ook het staatswapen staan. Nederland behoort tot de groep waarin de grondwet zwijgt over de staatsymbolen. De Maldiven is een voorbeeld van een land dat een kleurenafbelding van haar vlag in de grondwet (augustus 2008) heeft opgenomen. Artikel 12 van de grondwet omschrijft de vlag en verwijst naar Bijlage 3, waar de afbeelding te vinden is. Ook Cambodja heeft een kleurenafbelding van de vlag

in zijn uit 1993 daterende grondwet.

Nepal heeft zijn vlag in artikel 8 en bijlage 1 van zijn grondwet (september 2015) vastgelegd. De bijlage geeft een nauwkeurige omschrijving van de ongebruikelijke vlaggenvorm, maar zonder begeleidende afbeelding. De Himalaya-staat doet dit al sinds de grondwet van 1962.

De vlag van Zuid-Afrika is omschreven in artikel 5 en bijlage 1 van de grondwet, die op 18 december 1996 van kracht werd. De bijlage omschrijft de vlag en geeft ook een lijntekening, waarin de kleuren zijn aangegeven.

Er zijn tal van landen die in hun grondwet een vage omschrijving van de vlag hebben, of er staat dat de vlag en het staatswapen worden vastgesteld volgens de wet. Dit is vooral het geval in de Franstalige Afrikaanse landen. De grondwet van Belarus noemt de vlag in artikel 19: “De staatsymbolen van de Republiek Belarus zijn de staatsvlag, het staatswapen en het nationaal volkslied.”

Dan is er nog de categorie landen waarin de vlag helemaal geen grondwettelijke basis heeft. Nederland en Samoa zijn voorbeelden in deze categorie.

Wetgeving

Samoa noemt de vlag niet in de grondwet, maar heeft wel een Vlaggenwet, waarin de nationale vlag is omschreven. De jongste Vlaggenwet van deze eilandstaat in de Pacific werd in de zomer van 1994 vastgesteld. Nederland kent geen vlaggenwet. Maar in 1937 bepaalde koningin Wilhelmina in een Koninklijk besluit dat de Nederlandse vlaggenkleuren rood, wit en blauw zijn.

De inhoud van een vlaggenwet varieert van land tot land. De kern van zo’n vlaggenwet kan zijn hoe de vlag eruit ziet. Maar het accent kan ook liggen in hoe de vlag te gebruiken. Dit is met name het geval in de vlaggen van de voormalige Sovjet-republieken en de Oost-Europese landen. De Wet op de Staatsymbolen van de Republiek Belarus van 5 juli 2004 doet dat bijvoorbeeld.

De mate waarin de vlaggen worden omschreven in de nationale wetten varieert. San Marino, dat in 2011 een Vlaggenwet aannam, laat geen enkele twijfel bestaan hoe de landsvlag eruit ziet. Het geeft

zelfs de moderne Pantone-nummers voor de kleuren in de vlaggenbanen van het gecompliceerde wapen erin.

Regelgeving

De derde de jure-laag die een vlag een vlag officieel maakt, is regelgeving. Deze komt meestal niet uit de koker van een democratisch gekozen orgaan. Echter, vooral in de Oost-Europese landen is deze regelgeving onderdeel van de vlaggenwetgeving. Maar in de regel zijn het ambtelijke producten, uitgevaardigd uit naam van de regering. Ze gaan vrijwel altijd over hoe een vlag te gebruiken, te behandelen en het protocol. Vrijwel altijd staat daarin vermeld wanneer de vlag – of vlaggen – dienen te worden uitgestoken. De jongste Nederlandse regelgeving, de *Algemene vlaginstructie voor het uitsteken van de vlag van de rijksgebouwen*, dateert van 3 juni 2013. In haar bijlage *Handleiding voor het gebruik van de Nederlandse vlag* wordt over de vlag gezegd: “De kleuren van de Nederlandse vlag zijn: helder vermijloen – helder wit – kobaltblauw. over de afmetingen van de vlag zijn geen voorschriften. In het algemeen dient de lengte zich te verhouden tot de breedte als 3 : 2.”

De Algemene Vlaginstructie en de Handleiding zijn verplicht voor de overheid, echter niet voor de Nederlandse bevolking.

Uitbesteden

Overheden kunnen het precieze uitzien en de omschrijving van de vlag ook uitbesteden. De meest moderne vorm van uitbesteding is het laten vaststellen van een industriële norm waaraan de landsvlag dient te voldoen. De normalisatie-instituten van India, Kirgizië en Belarus hebben dat bijvoorbeeld in respectievelijk 1968, 1999 en 2008 gedaan. Het Nederlands Normalisatie-instituut, de NEDerlandse Norm (NEN) heeft in opdracht van de regering in november 1958 NEN 3055 uitgegeven, waarin de kleuren rood en blauw volgens het specificatiesysteem van de *Commission Internationale de l'Eclairage* (CIE) nauwkeurig zijn vastgesteld.

Een andere wat oudere methode van uitbesteding van de vastlegging van landsvlaggen is in de landen van het Britse Gemenebest te vinden. Britse koloniën die onafhankelijk werden, kregen vrijwel allemaal een vlag, die was goedgekeurd door koningin Elizabeth II. Zij zette haar handtekening op een kleurenafbeelding van de vlag, dat vervolgens aan het nieuwe land werd gegeven. Een kopie van de tekening werd naar het College of Arms in Londen gestuurd, die de vlag vervolgens in zijn boeken registreerde. Gambia en de Solomon Eilanden zijn hiervan voorbeelden. Gambia heeft de vlag pas in 1996 zichzelf toegeëigend door de beschrijving van de vlag in de grondwet op te nemen. De Solomon Eilanden wachten daarop.

Gewoonterecht

Gewoonterecht is een vergaarbak van alles wat over een vlag bekend is, maar niet in de vier lagen van wet- en regelgeving is vastgelegd. De Nederlandse driekleur, valt hieronder, evenals de vlaggen van tal van andere landen. In de wet- en regelgeving wordt nergens melding gemaakt dat de vlag drie evenhoge horizontale banen heeft en dat de bovenste baan blauw, de middelste wit en de onderste blauw is. □

Vlag voor de toen nieuwe staat Tsjecho- Slowakije

Door WIM SCHUURMAN

De situatie in 1918

Hoe langer de Eerste Wereldoorlog duurde, des te meer kritiek kreeg de regering van de Dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije van internationale zijde. Er brak tevens een burgerlijke opstand uit. Op 28 oktober 1918 accepteerde Oostenrijk-Hongarije de door VS-president Wilson gestelde voorwaarden, dat het toekomstige lot van het Rijk overgelaten zou worden aan de discretie van de onderscheiden volkeren. De inwoners van Praag vatten deze stap op als capitulatie. Er werd snel een Nationaal Comité gevormd dat nog diezelfde dag het ontstaan van een Tsjecho-Slowaakse staat proclameerde. Op die 28ste oktober wapperden er wit-rode vlaggen overal in de stad. Het waren de aloude Boheemse kleuren. (*Afbeelding 1*) Men was niet bekend met de reeds door de regering-in-ballingschap gekozen symbolen.

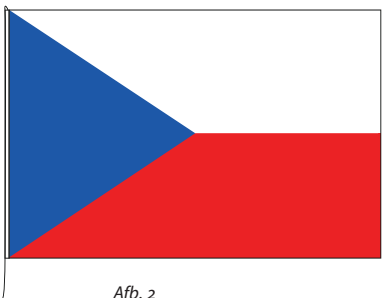
Aan de slag

De pas ontstane staat Tsjecho-Slowakije had nu representatieve symbolen nodig. Doch voorlopig bleef de wit-rode vlag officieel in gebruik. Deze vertoonde echter veel teveel gelijkenis met die van buurland Polen. Hier kwam nog bij dat Oostenrijk eveneens de kleuren wit en rood ging voeren. En de voorlopige symbolen brachten de grondwettelijke verbinding van de Tsjechische en Slowaakse landen onvoldoende tot uiting.

In de maand november werd een Staatswapen Onderzoeksgroep gevormd. Deze werd in april 1919 omgedoopt in de Staatswapen Commissie. Van deze commissie maakte heraldisch en sphragistisch specialist Jaroslav Kursá ook deel uit. De sphragistiek is de hulpwetenschap van de zegelkunde.

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

Na de presentatie van het Kleine Staatswapen werden er in de loop van 1919 verhitte discussies gevoerd tussen Tsjechen en Slowaken in het parlement. Het was de bedoeling dat de Wet omtrent de Staatssymbolen enkel de staatskleuren zou omvatten. Maar het pakte uiteindelijk anders uit: de wet werd op 30 maart 1920 van kracht en de staatssymbolen waren hierin al bijna compleet vastgelegd. De definitieve volgorde van de staatskleuren werd na amendering in de Grondwet van 29 februari 1920 vastgelegd als wit-rood-blauw, zodat de oorspronkelijke Boheemse tweekleur niet verbroken zou worden.

Komen tot een nationale vlag

Sinds oktober 1919 debatteerde het parlement al over het ontwerp. Voornamelijk om esthetische redenen werd een blauwe wig aan de broekzijde op de bekende wit-rode vlag ontworpen. Deze wig reikte eerst tot 1/3 van de vlaglengte. Na talloze protesten in januari 1920 werd het model aangepast en reikte de punt van de wig tot 1/2 vlaglengte. Dit model werd op 30 maart 1920 aangenomen als nationale vlag. (Afbeelding 2)

De feitelijke ontwerper

Diepgaand en doorwrocht onderzoek door de Tsjechische vlaggenkundigen Aleš Brožek en Zbyšek Svoboda bracht helderheid in de kwestie wie de Tsjecho-Slowaakse driekleur ontwierp. Het was Jaroslav Kursá, (afbeelding 3), geboren in Blovice in 1875 en verhuisd naar Plzeň in 1880. Hij studeerde later aan de faculteit Kunsten van de Karel-Ferdinand Universiteit literatuur, taalwetenschappen en filologie, de tak van de taalkunde die zich richt op de dode talen. Na zijn studie gaf hij les in het Tsjechisch, het Duits en later ook het Frans. Op 1 februari 1909 ging hij werken in de archieven van het Vice-Regentschap, in 1919 omgedoopt tot de archieven van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Op 26 februari 1919 werd hij gepromoveerd tot klerk.

Jaroslav Kursá werd lid van de Staatswapen Onderzoeksgroep, die assisteerde bij het proces van aanname van de Staatssymbolen. Aangezien hij een vaardig tekenaar-schilder was, was hij in staat zijn eigen schetsen en die van anderen kwalitatief goed te presenteren. Zijn taak was belangrijk, want dankzij zijn tekeningen waren de commissieleden vlot in staat te zien hoe een vlag esthetisch zou overkomen op de toeschouwers. Jaroslav bracht zijn eigen ontwerp van een

nationale vlag met blauwe broekingdriehoek bij de Wapencommissie in tijdens de vergadering van 4 juli 1919. De top van de blauwe wig met als basis de broekzijde lag op 1/3 vlaglengte. (Afbeelding 4)

Na de aanname van de Wet omtrent de Staatssymbolen kreeg Kursá nog kritiek op de door hem ontworpen vlag. In een reactie op een kritiek geeft Jaroslav Kursá een inkijkje in zijn denkwereld als heraldicus: "Ik heb onze vlag noch optioneel, noch toevallig ontworpen, maar alleen gebaseerd op onze heraldiek en heraldische figuren. Onder veel vergelijkbare ontwerpen werd die ene gekozen die werd geïnspireerd door een schild dat op dezelfde manier als een vork was verdeeld (met andere woorden: 'gaffel')".

Een korte tijd na de aanname van de nationale vlag op 30 maart 1920 werd de blauwe wig geïnterpreteerd als een symbolische gestyleerde afbeelding van de blauwe drieberg uit het Slowaakse wapen. De wig werd echter toegepast om de beste geometrische compositie van de drie kleuren te krijgen. Men was zich ervan bewust dat het blauwe element naar Slowakije verwees. Een curieus feit is dat Slowakije de kleur blauw voor de drieberg in het Slowaakse wapen pas officieel aannam op 1 november 1919, dus krap vijf maanden eerder. De blauwe drieberg in dat wapen staat voor de bergketens Tatra, Matra en Fatra.

Op 30 juni 1923 werd Jaroslav Kursá benoemd tot archivaris. Op 17 december 1929 maakte hij promotie en werd Ministerieel Commissaris. Met ingang van 1 juli 1931 stond Kursá op de lijst van gepensioneerden vanwege zijn slechte gezondheid. Na 1945 werkte hij als bibliothecaris en archivaris aan de Centrale voor Educatieve Schenkingen. Op 12 juni 1950 overleed Jaroslav Kursá in het Vinohrady Openbaar Ziekenhuis. Zijn urn en die van zijn vrouw zijn bijgezet in het graf van de familie Burkhard (Afbeelding 5). □

Bronnen:

– Vexilokontakt, a special issue dedicated tot he centenary of Czechoslovakia, *Czech national symbols and their evolution from the middle ages up to the present*, October 2018, edited by Jaroslav Martykán, pages 21 -24
– Vexilokontakt, a special issue dedicated to the sixth Czech National Congress of Vexillology, *Behind the scenes*, by Aleš Brožek and Zbyšek Svoboda, June 2016, translated and edited by Jaroslav Martykán, pages 27 - 30

Vlaggen op sloepen op de Linge en...

op de Vecht met voorop de vlag van Schiermonnikoog,
tevens gemeentevlag als geusje en...

trots met de vlag van Nederhorst den Berg achterop;
dit was de gemeentevlag, maar is nu dorpsvlag sinds
Nederhorst onderdeel is van de gemeente Wijdereen.